

ANA HATLARIYLA HALKEVLERİNİN OLUŞUMU VE ŞUBELERİNİN FAALİYETLERİ (1932-1945)

Ahmet ARIÇ*

Özet

Halkevleri, Cumhuriyet ve bunun bütünleyici parçaları olan devrim ve yeniliklerin halk zihninde belirginleşmesi ve pratiğe dökülmesi amacıyla 19 Şubat 1932'de 14 şehirde faaliyete geçirilmiştir. Halkevleri, yaptıkları çalışmalarda millî kimliğin güçlendirilmesini ve inkılaplar başta olmak üzere yeni değerlerin benimsenmesini sağlayıp bu kıstaslar ışığında modern ve bilinçli bir birey yetiştirmeyi hedeflemiştir. Tüm bu çalışmalardaki ana fikir geleneksel toplumdan modern topluma, başka bir deyişle ümmetten millete dönüşümün sağlanması olarak ele alınabilir. Bu dönemde halkın ortak bir paydada buluşması ve millet bilincinin oluşması çok ciddi bir husustur. Bu bilinç ile halk arasında kültürel bir etkileşim sağlanmış ve ortak bir gaye için halk çalışmaya, eğitime ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Devletin ana ögesi olan bireyler, çeşitli kurslar ve konferanslarla eğitilerek kendilerini gerçekleştirmeyi başarmış ve toplumsal bir yenilenme dönemi başlamıştır. Birçok sanat eseri ve kültürel miras koruma altına alınmış ve yeni eserler oluşturulmuştur. Türk kadını, kurslar sayesinde öğrendiği kazandığı becerileri geliştirerek toplumda geçmişe göre kendisine daha geniş hareket alanı bulmuştur. Halkevleri, bu faaliyetlerini Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze Şubeleri aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Bu şubeler, dil, tarih, toplumsal hayat, devrimler ve günlük yaşam gibi çeşitli alanlarda önemli araştırmalar yapmanın yanı sıra halkın eğitime de katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmada, Halkevleri ve Halkevlerinin kilit organları olarak kabul edilen bu dokuz şube, farklı kaynaklardan derlenen bilgilerle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Halkevleri, eğitim ve toplumsal bütünleşme ile demokratikleşme alanlarında ülke önemli katkılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Halkevleri, Kültürel İnşa, İnkılâp, Türk Ocakları

THE FORMATION OF COMMUNITY CENTERS AND THE ACTIVITIES OF THEIR BRANCHES (1932-1945)

Abstract

People's House were established in 14 cities on February 19th, 1932 with the aim of making the Republic and its integral parts, the revolutions and innovations, clear in the minds of the people and putting them into practice. People's House aimed to develop a modern and conscious individual in light of these criteria by strengthening national identity and promoting the adoption of new values, especially revolutions. The main idea in all these efforts can be considered as the transformation from traditional society to modern society, in other words, from the ummah to the nation. In this period, it is a very serious matter for the people to meet on a common ground and to form a national consciousness. With this consciousness, a cultural interaction between the people was ensured and the people were tried to work, educate and develop for a common goal. Individuals, who are the main element of the state, were educated through various courses and conferences and managed to realize themselves and a period of social renewal began. Many works of art and cultural heritage were protected and new works were created. Turkish women developed the skills they had learned through the courses and found a wider range of action in society than in the past. The People's House was organized through Language and Literature, Fine Arts, Representation, Sports, Social Assistance, Public Classroom and Courses, Library and Publication, Peasantry, History, and Museum Branches. In addition to conducting important research in various fields such as language, history, social life, revolutions and daily life, these branches also contributed to public education. In this study, People's House and its nine branches, which are considered the key organs of People's House, are analyzed in detail with information compiled from different sources. According to the results of the research, People's House have made significant contributions to the country in the fields of education, social integration and democratization.

Keywords: Republic, People's House, Cultural Construction, Revolution, Turkish Hearth

* Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ahmet.aric@outlook.com, ORCID: 0000-0002-5492-5389

Extended Summary

The belonging of individuals living in traditionalist societies is usually based on their origins, culture, family relations and local values. However, the reforms in Türkiye during the Republican era aimed to create a modern national identity instead of these traditional structures. In this context, the concepts of national identity and modernity began to form individuals' sense of belonging. However, the level of literacy and education of the society stood out as an important obstacle in this transformation process. In the early years of the Republic, literacy rates in Türkiye were quite low, which negatively affected the success of reforms. Although there was a significant increase in the level of education with the Alphabet Revolution and the opening of National Schools, large segments of society still struggled to change away from traditional values.

On October the 29th, 1923, with the establishment of the Republic, Mustafa Kemal's reform movements began to gain momentum. The young Republic, which wanted to establish a secular, revolutionary and modern state and took steps in this direction, was founded in 1932 in line with the principle of Populism. The Turkish Hearths, which had been established with the same expectations as the pre-Republican People's House, and the newly established Republican cadres clashed and their relations with the public were severed, resulting in the emergence of an existing structure and the need for a multifaceted institution. Mustafa Kemal's observations during his trip abroad in 1930 made it clear that the revolutions were not based on solid foundations in the eyes of the public. In addition, the Menemen Incident and the Free Party experiences also showed that the bond between the public and the revolutions had not yet been formed. In the face of these events, the issue of how the revolutions could be instilled in the society and what kind of activities could be carried out in this direction became a topic of discussion among intellectuals and students studying in Europe. As a result of these discussions, the public education institutions of countries such as Russia and Italy were examined and it was decided that Turkey would organize and implement this model in accordance with the Turkish structure. At the Third Congress of the Republican People's Party in 1931, it was decided to open a People's House, and on February 19, 1932, the People's House was opened in 14 provincial centers, particularly in Ankara.

At this point, the People's House played an important role. People's House were established in the early years of the Republic in order to realize the social transformation necessary for the construction of the modern nation state. These institutions organized comprehensive educational and cultural activities with the aim of strengthening national identity, adopting the revolutions of the Republic and bringing contemporary values to society. People's House have made significant contributions to people's acquisition of a modern identity and social transformation. In addition to the preservation and development of artistic and cultural heritage, People's House also played an important role in educational and cultural activities. They were also effective in issues such as the education of women and strengthening their role in society. In this way, Turkish society was better able to adapt to the modern world and its sense of national identity was strengthened. Thanks to these efforts, the People's House was able to achieve many of its goals. These centers, which played an important role in modernizing the society and bringing it to the level of modern civilizations, reached 478 branches across Turkey in 1950.

However, after the Democrat Party came to power and the elections held on May the 14th, 1950, all People's House across Türkiye were closed down with the Law No. 5830, which was published in the Turkish Official Gazette on August 11th, 1951. All assets of the People's House were transferred to the treasury. The closure of the People's House was an important turning point in the cultural and social transformation of the Republic. This process played a critical role in integrating Turkish society with the modern world and strengthening the sense of national identity. The legacy left by the People's House has an important place in Türkiye's progress in the modernization process and its impact is still felt today. What is the role of People's House in the cultural transformation of society? What kind of activities this institution carried out between 1932 and 1945 and how successful it was will be examined. For this purpose, various oral sources were utilized and some correspondence and instructions between 1932 and 1945 were transcribed from the Republican Archives.

Giriş

Halkevlerinin gelişim sürecini incelemeyen önce Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemine ve Cumhuriyetin ilk yıllarına da göz atmamız gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin yanında savaşa katılan Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşta mağlup olmuş ve İtilâf devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bu işgallerin sonucunda, Mustafa Kemal Paşa'nın liderlik etmiş olduğu, Millî Mücadele başlamış ve işgalci devletler Anadolu topraklarından püskürtülmüştür. Millî Mücadele'nin galip gelen tarafı Türkler olmasına rağmen Batılı devletlerin Anadolu coğrafyası üzerindeki hak iddiaları son bulmamıştır. Ayrıca Türk ulusuna karşı önyargılar da hız kesmeden devam etmektedir. Hatta Türklerin sarı ırka mensup oldukları iddiası bile halen ileri sürülebiliyordu. Bunun yanı sıra Batılı bazı devletlerin Anadolu'nun ilk sahiplerinin kendi ataları olduklarını iddia ederek toprak talebinde bulunması, Anadolu'da kurulacak yeni devlet için büyük problem teşkil etmektedir. Batılı güçlerin bu iddialarına karşılık vermek için, Türkiye Cumhuriyeti zamanın konjonktürüne uygun olarak ulus devlet anlayışını benimsemiş bu doğrultuda Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi müesseseler vasıtasıyla, "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş Dil Teorisi" gibi çalışmalar yapılmasına öncülük etmiştir. Bu çalışmalar ile Anadolu üzerinde hak iddia eden batılı devletlere karşı sağlam temeller üzerine oturtulmuş bir Türk Tarihi oluşturmak hedeflenmiştir. Fakat savaş sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, uzun süren savaşlar sonrası genç nüfusunun önemli bir kısmını kaybetmiştir. Kalan genç nüfusunda %75'i de taşrada yaşamaktadır.¹

Bu tablo karşısında Türkiye'nin muasır medeniyetleri yakalayabilmesinin yolu eğitilmiş ve dinamik bir genç nesil yetiştirmektir.² Ülkenin ihtiyaç duyduğu bu eğitilmiş kitleyi yetiştirme görevini ise Halkevleri üstlenecektir. Bu dönemde sadece Türkiye'de değil,

dünya genelinde de yetişkin eğitime yönelik ciddi adımlar atılmaktadır. Devletler, vatandaşlarını eğitmek için yeni kurumlar açmakta ve halk içinde birlik oluşturmaya çalışmaktadırlar.³ Öncelikle, 1929 dünya ekonomik bunalımının Türkiye'ye olumsuz yansımaları kaçınılmazdı. Sonrasında 1930'da yaşanan Serbest Fırka deneyimi, halk arasında oluşan huzursuzluğu açığa çıkarmıştır. Yaşanılan bu süreç Türkiye'nin devletçilik anlayışını benimsemesinde önemli pay sahibi oldu. Dolayısıyla, Halkevleri bu zorlu dönemin bir sonucu olarak ortaya çıktı ve Cumhuriyet ideolojisinin bir yansıması olarak şekillendi. Bu kurumlar hem ekonomik kalkınmanın hem de toplumsal refahın sağlanması için çaba gösteren bir araç olarak görüldü.⁴

Halkevlerinin kuruluş aşamasında, Türk Ocakları'nın da önemli bir rol oynadığına değinmek gerekmektedir. Ocaklar İmparatorluğun parçalanmasını engellemeye çalışan bir akım olan, Türkçülük akımı çehresinde şekillenmiştir. İlk Türk Ocağı 1912 yılında kurulmuştur. Ocağın kuruluş amacı ise "Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmak" olarak belirlenmiştir.⁵ Bu amaç doğrultusunda Ocaklar, kulüpler oluşturmak, konferanslar vermek okullar açmak, çeşitli yayın faaliyetlerinde bulunmak gibi girişimlerle Ocakların oluşum amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Ocak tarafından çıkarılan "Türk Yurdu" Ocağın başlıca yayın organı olma görevini üstlenmiştir. Türk Ocakları'nın kuruluş sürecinde, Hamdullah Suphi, Halide Edip Adıvar, Yusuf Akçura, Celal Sahir Erozan, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü gibi o dönemin entelektüellerinden sayılabilecek birçok isim bulunmaktadır. Bu kişiler, Türk Ocakları'nın hedeflerine yönelik yeni bir toplum inşası doğrultusunda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Ocaklar kurulduktan sonra Osmanlı içerisinde hızlı bir şekilde örgütlenme başarısı göstermiştir. Balkan Harbi'nin kaybı Türk Ocağı için ciddi bir yukarı ivme sağlamıştır. Bu kayıp ile ulusal birliğin gerekliliği tekrar gözler önüne serilmiştir. Fakat

1 Yüksel Kaştan, "Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/1, (2006), s. 74.

2 Emel Ültanır-Gürcan Ültanır, "Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar", Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1/1, (2005), s. 9.

3 M. Asım Karaömerlioğlu, "The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey". Middle Eastern Studies, 34/4, (1998), s. 67-91.

4 Kemal H. Karpat, "The people Houses in Turkey Establishment and Growth", The Middle East Journal, 1/2 (1963), s. 58-59; Kemal H. Karpat, "The impact of the people's houses on the Development of Communication in Turkey", Die Welt des Islams, 1/4 (1974), s. 69-84.

5 Yusuf Akçura, Türk Yılı, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009), s. 280-455.

zamanla Ocak kendi iç tüzüğüne aykırı olarak İttihat ve Terakki Fırkasının bir organı gibi hareket etmeye başlamıştır.⁶ Ayrıca döneminin önemli düşünürlerini içinde bulunduran Ocağın, kendi iç karışıklıkları da oldukça fazladır. Çalışmamızın devamını detaylandıracağımız bu sebeplerden ötürü Ocak, iktidar için son derece olumsuz bir çizgi çizmektedir ve kapatılmasına dair düşünceler şekillenmeye başlamıştır.⁷

Türk Ocakları'nın yerini alacak yeni bir oluşumun ayak sesleri 1931 kışından itibaren duyulmaya başlanmıştır. Aynı yıl içerisinde CHF'nin III. Büyük Kongresinde Halkevlerinin kurulmasına dair bir oylama yapılmış ve Halkevlerinin kurulmasına dair kesin karar alınmıştır. İlk Halkevleri ise 1932 yılının Şubat 14'ün de 14 merkezde düzenlenen törenlerle faaliyete geçmiştir.⁸ Halkevleri kuruluş ilkesi gereği olarak siyasal bir anlayışın bayrak taşıyıcısı olarak kurulmuştur. "1932 Halkevleri Talimatnamesin de" dile getirildiği üzere Halkevleri siyasal olarak CHP'nin dışında, sadece yönetim ve denetleme olarak parti merkezine bağlı olarak gözükmektedir.

Peki Halkevleri nedir? İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Halkın Evi" isimli çalışmasında, Halkevlerinin amaçlarını irdelerken öncelikle bu yapıların ne olmadığı? Sorusunu ele alır. Baltacıoğlu'na göre, Halkevleri bir eğitim kurumu değildir. Ayrıca, konservatuvar ya da şehir tiyatrosu gibi bir oluşum da değildir. O halde, Halkevleri nedir? Baltacıoğlu'nun düşüncesine göre, "Halkevleri öncelikle bir ev olmalıdır". Ev, aynı kökene sahip bireylerin bulunduğu bir mekandır. Halkevleri de aynı kültürel sürecin şahidi insanların toplandığı bir oluşumdur. Bu sebepten ötürü, halkevleri için şu tanımı yapabiliriz: Halkevleri bir kültürel kaynaşma ve bilinçlenme mekanıdır. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir etken olan ulusal bilinç, bu kadar taze ve canlıyken vatandaşa, yeni devlet şeklinin ve yeni yaşantının amaçları süratle aktarılmak isteniyordu. Fakat halkın bu yeni yaşantı şekline çok sıcak bakmadığı Menemen ve Şeyh Sait olaylarında

ortaya çıkmıştır. Bu olayların açıkça gösterdiği gibi yetişkin kesimde de ciddi bir eğitim eksikliği vardır. Bu eksiklikleri Halkevleri ile kapatarak, Türkiye'de yaşayan tüm vatandaşların kültür, bilgi, iktisat, ahlâk ve siyasi alanda eğitilmesi düşünülmektedir. Okuma çağını geçirmiş tüm vatandaşların okuma-yazma öğrenmelerinin yanı sıra, hayatlarının sonraki aşamalarında ve meslek hayatlarında kullanacakları bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir.⁹ Özetle "Atatürk bu kuruluşları çağdaş ve gerçekçi bir ulusçuluk akımına doğru sürüklemek istedi. Bunları Cumhuriyet yönetiminin birer parçası yaparak ulusçuluk ilkesinin yanı sıra Türk devriminin halkçılığını da bu örgütün çatısı altında örgütlenmeye çaba gösterdi".¹⁰

1. Halkı Eğitmenin Gerekliliği

Peki halk neden eğitilmeliydi? 1933 yılında CHP'nin ideolojisini yaymak üzere çıkarılmaya başlanan "Ülkü" dergisi halkın eğitilmesi hakkında birçok yazıya yer vermiştir. Ülkü'nün ilk sayısında Recep Peker, "Ülkü Niçin Çıkıyor?" başlıklı yazısında derginin vazifesini şu kelimelerle özetlemiştir. "...Karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak..."¹¹

Cemiyetin kanındaki inkılapları ısıtmanın yolu halkın eğitilmesinden geçmektedir. Çok geçişli bir dönem yaşayan ve hayli yıpranmış olan halkın bu büyük değişim ve gelişime adapte olma ve eğitilme rolünü ise Halkevleri üstlenecektir. Bu şekilde Halkevleri öncelikle halkı, cumhuriyet ilke ve inkılaplarını anlayabilir düzeye getirmeyi hedefleyecektir. Halk yeterli tekâmüle ulaştığında ise inkılaplara ve CHP'nin ilkelere sahip çıkacaktır. Fakat yeni kurulan bu ülkede, 13 milyonluk nüfusun sadece %10 kadarı okuma yazma bilmektedir. Bu yüzden örgün eğitim kurumlarının yanı sıra farklı eğitimsel faaliyetler ve kuruluşları da gerekmektedir.¹² Dolayısıyla Halkevleri bu büyük boşluğu doldurmak adına atılan adımlardan bir tanesidir

6 Füsün Üstel, İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), s. 73.

7 François Georgeon, Les Foyers tures à l'époque Kemaliste (1923-1931) (Leuven: Peeters Publishers, 2013), s. 168-215.

8 Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası, (Ankara: Halkevleri Genel Merkezi Yayınları 1971), s. 5-28.

9 Fatih Tuğluoğlu, Türkiye'de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri, Erdem,15/42, (2005), s. 101-118.

10 Anıl Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu, Halkevleri, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990), s. 98.

11 Bülent Varlık, Ülkü: Halkevleri Mecmuası, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm, (İstanbul : İletişim Yayınları, 2004), C.II, s. 20-150.

12 Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, (Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Sermayesi İşletmesi Yayını, 1984), s. 84.

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Halkevlerinin kuruluşunun birinci yıl dönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada Halkevlerinin hedeflerini ve kuruluş amacını ve halkı eğitmenin önemini şu sözlerle dile getirmektedir:

"...Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektedir." Devamlı, "Halkevleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kendi prensipleri olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini her gün halkımıza söylemek için de başlı başına bir merkezdir..."¹³

İnönü'nün bu sözleri halkevlerinin, CHF'nin ilkelerini ve bu ilkelerin ülke genelinde nasıl tatbik edileceğini vatandaşa anlatmak için kullanılacak bir merkez olarak görüldüğünü göstermektedir. Falih Rıfki Atay ise Hâkimiyet-i Milliy'e'de ki yazısında halkevleri ile ilgili görüşünü şu şekilde dile getirmektedir:

"...Halkevleri bizim fırkamızın en büyük vazife ocağıdır. Çünkü bizim rejimin kökleşeceği toprak, ancak halkın bağıdır... Telkin ve terbiye ile mayalanmış ve yoğrulmuş bir yığına kıyas edilebilecek hiçbir organizasyon yoktur. Tek mektep ve tek kitapla tek bir çocuğa, tek telkin ve tek terbiye ile tek halka doğru gideceğiz. ..."¹⁴

Bu ifadelerden, Halkevlerinin ulusu, kültürlü, birbirine bağlı ve birbirini anlayabilen sıkı bir kitle haline getirmek ülküsüyle yola çıktığı çıkarımını yapabiliyoruz. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ise halkevlerinin milli zemindeki önemini irdeleyen makalesinde, Halkevlerini şu şekilde özetlemiştir:

"...Türk milletini layık olduğu yüksek mevkide tutmayı ve Türk milletini beşeriyet içerisinde mümtaz bir camia yapmayı istihdaf eden bu ana yol, halk kütlesinin

her bakımdan yükselmesini kendine temel yapmıştır. ...Bir taraftan devlet ve hükümet bu asli vazifesini yaparken, diğer taraftan Partinin de bu kalkınmayı bizzat halkın halk için ve halk eliyle yapmasını temin ettirmesi Büyük Önder tarafından Partiye verilmiş asli bir ödevdir. ... Atatürk kendilerine ve bütün millete Halkevleri gibi toplayıcı, birleştirici ve tanıştırıcı bir müesseseyi kurarak çalışmalarına emniyet etmeseydi bugünkü şartlar içerisinde ferdlerin tesirleri çok mahdud kalır ve gayeye vusul müddeti çok: uzamış olurdu. ...Halkevleri vatandaşların ne denli, bedii irfan ve zevk ihtiyaçlarının tatmin edecek bir müessesedir. Her yurddaş orada bildiğini öğretir ve bilmediğini öğrenir..."¹⁵

Şükrü Kaya, Atatürk'ün ortaya koyduğu düşüncelerin ve devrimlerin en hızlı şekilde halk ile buluşabilmesinin, Halkevleri sayesinde olacağını düşünmektedir. Dönemin önemli devlet adamlarının fikirlerinden yola çıkarak: Merkezde yapılan devrimlerin taşrada da aynı şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Halkın kendi kendini terbiye etmesinin çok yavaş ve zor olacağını düşünen Kemalistler, değişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinin yolunun halkevlerinin hızlı bir şekilde örgütlenmesi ve yurdun dört bir yanını sarmasından geçtiğini düşünmekteydiler. Ayrıca düşük okuma yazma oranı halk ile aydın arasındaki mesafeyi açmaktaydı.¹⁶ Buradan çıkarımla, Ulus-devletin inşasında Halkevleri gerçekten önemli bir yer teşkil etmektedir. "Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda ümmetçiliğe karşı duran, millet fikrine dayalı siyasî bir yönetim şekli getirilmektedir." CHP'nin Parti programında da "millet tanımı" içerisinde dinsel ve ırksal bir bütünlük aranmaz tanımı, açıkça dile getirilmiştir. Milliyetçilik ve Halkçılık ilkelerinin birleşim noktasında Milliyetçilik, Halkçılığın kültürel bir kolu olarak algılanmaktadır. Kemalizm, Halkçı ve Milliyetçidir fakat Ümmetçi değildir. Kemalizm, bir potada erimiş toplum (halkçılık) ve Güneş-Dil teorisi ile Türklük (milliyetçilik) fikrini kendisine ülkü edinirken, Osmanlıcılık-

13 Nurettin Güz, "Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevlerine", Türk Yurdu, C.283, (2011), 178-179

14 Nihan Yüksekliman, Parti Devlet Bütünleşmesi, (İstanbul: Gelenek Yayınevi, 2002), s. 61.

15 Cumhuriyet "Halkevlerinin yıldönümü bugün kutlanacak", (21 Ocak 1937), 7.

16 Fatih Tuğluoğlu, Türkiye'de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri, Erdem, 15/42, (2005), s. 110

tan oldukça uzaktır. Halkevleri ise yaptığı yayınlarda sıklıkla Osmanlı'ya ve saltanat yıllarına karşı oldukça eleştirel ve keskin bir dil kullanır. Verilen eğitimlerde Türkçülük fikri işlenir.¹⁷

Yapılan köklü devrimlerin ve ekonomik kalkınmanın çok da hızlı ivme kazanmadığı bu ortamda devlet kısmen başarılı olabilmıştır. Bu yeni Devletin gerçekleştirmiş olduğu devrimlerin halk nezdinde kabul görmesi için toplumsal bir aydınlanma hareketi devlet tarafından mecbur görülmektedir. Hareketin önündeki en büyük engellerden biri olarak Türk Ocakları görülmektedir. Bu doğrultuda ilk kez 1925 yılında Türk Ocaklarının, Halkevine dönüşmesi yönünde görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. 10 Ekim'de İstanbul Türk Ocağı tarafından düzenlenen kongrede ocakların bir pakt olmaktan ziyade "Halkevi" olması yönünde bir rapor verilmiştir.¹⁸ Ayrıca Ocakların kendini tükettiği ve inkılapların sağlıklı bir şekilde hayata geçmesi için yeni bir kuruma ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiştir.¹⁹

Mustafa Kemal 1931 yılında Aydın Türk Ocağı'nda yapmış olduğu konuşmada, Ocaklardan kaynaklanan memnuniyetsizliğini açıkça dile getirmiştir. Bu konuda aynı düşünceleri paylaşan Cumhuriyet yöneticilerine göre de modern bir toplumu inşa etmek için, Türk milletinin asli unsurunu oluşturan halkı ortak bir hedef ve ülkü etrafında toplamak gerekmektedir. Ulusu birbirine kenetlemek için terbiye etmek ve geliştirmek gerekiyordu. Halktaki geleneksel düşünceler ve dışa kapalılık, Cumhuriyet ilkelerinin topluma tam olarak nüfus etmesine engel olmaktadır. Bu sebeple halk ve inkılaplar arasında köprü oluşturabilecek yeni bir kurum oluşturmak elzemdir.²⁰

2. Ana Hatlarıyla Halkevlerinin Temelini Oluşturan Kültür Kurumu Türk Ocakları

Halkevlerine giriş yapmadan önce Halkevlerinin temelini oluşturan "Türk Ocakları" oluşumuna göz atmak gerekmektedir. II. Meşrutiyet döneminde Türk

aydınları, "Türkçülük" ideolojisi ile devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmayı hedeflemekteydiler. Fakat dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti'ni, negatif bir şekilde etkilemeye başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemi Türk aydınları, imparatorluğun kurtuluşunu Türklerin ana unsur olarak ön plana çıkarılmasından geçtiğini düşünmekteydiler.²¹ Bu düşünce çevresinde tıp öğrencileri ve Askeri Tıbbiye öğrencileri, milliyetçilik fikri doğrultusunda bir cemiyetin kurulması için çalışmalarına girişmişlerdir. Askeri Tıbbiye ve Mülkiyeli gençler arasında yayılan vatanperverlik ve milliyet duygusu, nihayet 11 Mayıs 1911'de "190 Tıbbiyeli Türk Evladı" adına yayımlanan beyanname ile sesini yükseltmeyi başarmıştır. Bu beyanname Türklerin her yönden gelişmesinin zarureti ve bu emeli gerçekleştirecek bir cemiyetin kurulmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda 3 Temmuz 1911 tarihinde Türk Ocakları fiilen kurulmuştur. Ocakların resmi olarak kuruluşu ise millî duyguları geliştirme ve ilerlemeyi kendilerine amaç edinen üniversite öğrencileri ve aydınlar tarafından 1912 yılında gerçekleştirilmiştir.²²

Türk Ocakları faaliyete geçtikten sonra düzenli olarak yürütülen konferanslar ocağın ilkelerinin ve milli meselelerin tartışıldığı ciddi bir araç olmuştur. Türk Ocakları 1918 kongresine kadar eğitim, edebiyat, kadın, siyasi hatıralar, milliyet, iktisadi konular ve Türk bölgelerinin durumları gibi konuları ele alan 500'ü aşkın konferans vermiştir. Bu konferansları devrin ileri gelen aydınları sayılan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Halide Edip Adıvar, Bursalı Mehmet Tahir, Mehmet Emin Yurdakul, gibi isimler vermişlerdir.²³

20. yy' da Türkiye'de "Türkçülük" ideolojisinin savunulduğu en önemli organ olan Türk Ocakları, İngiliz ve Yunanlıların Anadolu'yu işgallerinden dolayı 1920 yılında faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Türk Ocağı'nın lokomotifleri olan isimler bu dönemde Mustafa Kemal'in önderliğindeki Ulusal Kurtuluş mü-

17 Neşe Gurallar Yeşilkaya "Kemalizm/Atatürkçülük Modernleşme, Devlet ve Demokrasi" Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Kemalizm, (İstanbul : İletişim Yayınevi, 2001), s. 115.

18 Füsun Üstel, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931, (İstanbul : İletişim Yayınevi, 1997), s. 166-167.

19 Türk Ocakları, s. 7.

20 Tahir Kodal, Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalı Enstitüsü, (2014), 0/52, s. 308-310.

21 François Georgeon, Osmanlı Türk Modernleşmesi, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1900-1930), s. 19.

22 Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", Belleten, 50/196, (1986), s. 201-206.

23 Yusuf Sarıncay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, (İstanbul : Ötügen Neşriyat, 2004), s. 133.

cadelesinde etkin rol aldılar. Cumhuriyetin ilanından önceki dönemde Türk Ocakları'nın, Anadolu'nun kalabalık kentlerinde çok hızlı bir şekilde örgütlendiği ve ciddi bir kitleye eriştiği görülmektedir. Türk Yurdu'nun savaş dolayısıyla yayınlanmadığı bu yıllarda İstanbul'da çıkan Yeni Mecmua, Sinop'ta Türk Bahçesi ve Adana'da çıkan Altın Yurdu gibi dergiler Ocağın faaliyetleri ve şubeleri hakkında detaylı bilgileri gözler önüne sermektedir.²⁴

Kurtuluş savaşı zaferle sonuçlandıktan sonra, Türk Ocakları, birçok kurum ve kuruluş gibi merkezini İstanbul'dan Ankara'ya taşımıştır. Genç cumhuriyetin ilk döneminde ocaklar çalışmalarına tekrar hız kazandırmıştır. Nisan 1924'de düzenlenen kurultayda Türk Ocaklarının yeni örgütlenmesi oluşturulmuş ve ocağın yeni nizamnamesi kabul edilmiştir. Bu nizamnamede ocakların etkinlik yürüteceği coğrafi alan, bütün Türkleri kapsamaktadır. Milli bilincin güçlendirilmesi, Türk kültürünün ortaya çıkarılması, uygarlığın ve tıbbi bilginin ilerlemesi ve milli bir ekonominin geliştirilmesi de bu nizamnamede hedef olarak belirlenmiştir. Yeni dönemde Türk Ocakları "Tür-kizm" politikasından vazgeçmiş ve artık Mısâk-ı Milli sınırları içerisindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin, muasır medeniyetler seviyesine gelmesi için hizmet etmeye başlamıştır. Ocak, çalışmalarını özellikle Atatürk ilke ve inkılâplarını halkın özümlemesi hususunda şekillendirmeye çalışmıştır.²⁵

Türkiye'de 1930'lu yıllarda yaşanan Şeyh Sait ve Menemen olayları, inkılâpların halk tarafından tam olarak kabullenilmediğini açıkça göstermektedir. Mustafa Kemal, ülkede yaşanan problemleri görmek ve tedbir almak amacıyla 1930 sonlarında çıktığı ülke gezisinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan Türk Ocaklarına uğramış, onların sorunları ile yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal bu gezi sırasında elde ettiği bilgiler doğrultusunda daha genç ve merkezden yönetilebilecek bir kuruma ihtiyaç duyulduğunun farkına varmıştır. Bu doğrultuda milliyetçilik ve halkçılık

ilkelerini bir arada bulunduran Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı yeni bir kurum olarak halkevlerini kurma fikri gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yönetim, Türk Ocakları'nı millete yeterince nüfus edememekle eleştiriyordu. Yani, hükümet, kendisine bağlı ve halkla daha organik bir bağ kurmuş bir kurum arayışındaydı. Bu nedenle, Türk Ocakları'nın ifa ettiği görevi tamamladığına dair bir görüş CHP tarafında netleşmişti.²⁶

Yeni kurulacak kurumun Türk Ocaklarının yerini almasının altında birçok neden yatmaktadır. Bu nedenlere birkaç örnek verecek olursak ilk olarak Ocakların gerçekleştirilmiş olan inkılapların anlamını tam olarak kavrayıp bunlara yönelik kapsamlı bir çalışma ortaya koyamamasıdır. Örneğin harf inkılabı ardından İzmir Türk Ocağı'nın pratikte yeteri kadar etkin rol oynayamamasının yerel gazetelerde ciddi bir tepki topladığını görebiliyoruz.²⁷ Bir başka pence-renden ise Türk Ocaklarının gerçekleştirilmekte olan Türk devriminin karşısında bir kurum olması endişesi de mevcuttur. Serbest Fırka'nın kuruluşuyla birlikte ülkenin dört bir yanında, Atatürk devrimlerine karşı bir hareketin, Hamdullah Suphi liderliğinde yürütüldüğüne dair ifadelerle sıkça rastlanır. Hamdullah Suphi'nin faşizmi öven konuşma ve davranışlarının, Türk Ocakları'nın gütmekte olduğu ideolojisinin "Türkiye'deki yuvaları biçimine" dönüşmesinin, Atatürk'ü son derece rahatsız ettiği de kaydedilmiştir.²⁸ Üzerinde durulması gereken bir başka nedense Ocakların hala Turancılık ideolojisi güttüğü iddiasıdır. Uriel Heyd'e göre Ocaklar Turancılığı resmen reddetmiş olmalarına rağmen Ocakların içerisinde hala bu akımı ciddi bir şekilde savunan bir kitle bulunmaktadır.²⁹ Gerçekten de bu iddiayı tasdikler nitelikte bazı örnekler bulunmaktadır. Ocakta kaleme alınan bazı marşlarda sınır ötesinde bulunan Türklere göndermeler bulunmaktadır. İktidar bu göndermelerin Türk-Sovyet ilişkilerine zarar verebilmesinden oldukça çekinmektedir.³⁰ Ocakların kapatılma sürecinin tanıklarından olan Niyazi Berkes kaleme aldığı anılarında süreci şu şekilde aktarmıştır:

24 Ziya Gökalp, Ocaklar Ne Yapmıştır Vazifesi ve Gayesi Nedir? Atatürk Devri Fikir Hayatı, (Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1981), s. 636-646.

25 Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), s. 83-84.

26 Cemil Ertunç, Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü, (İstanbul Pınar Yayınları, 2005), s. 284.

27 Zeki Arıkan, "Türk Yazı Devrimi ve İzmir Basınına Yansıması", Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı, 11/1, (1981), 37.

28 Anıl Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu, Halkevleri, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990), s.100.

29 Uriel Heyd, Türk Ulusçuluğunun Temelleri, (Çev. Kadir Günay), (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), s. 151.

30 Mustafa Baydar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, (İstanbul: Menteş Kitabevi, 1968), s. 70-71

“Türk Ocağı Mustafa Kemal’in hiç sevmediği serüvenci İttihatçılar zamanında olduğu gibi, Rusyalı mültecilerin etkisi altında Rusya aleyhdarıydı Mustafa Kemal hem ittihatchılık karşıtı olduğu için, hem de Rusya ile barış politikası içinde bulunmaya önem verdiği için, Türk Ocağı adlı örgütü hiç gözü tutmuyordu. Bu örgüt gittikçe Mustafa Kemal karşıtı kişilerin yönetimine girmekte; üstelik Başkirt bilgini Zeki Velidi de konferanslarında “Atatürk Devrimleri” diye bildiğimiz değişiklikleri Türk dünyasında “kültür bunalımı” (hars buhranı) yaratan eylemler olarak nitelendirmektedir.”³¹

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşının başladığı yıllardan beri Turancılığa, Panislamcılığa karşı oldukça uzak durmuş ve Türk ulusçuluğunu sadece Anadolu sınırları içerisinde hak iddia eden bir hareket olarak tutmaya özen göstermiştir.³² Falih Rıfkı Atay’ın, Hakimiyet-i Milliye’de yazmış olduğu Türk Ocakları ile ilgili yazı, Ocakların neden kapatıldığına dair önemli detaylar vermektedir. Buradan çıkarımla; Ocakların oy potansiyeli barındıran gizli bir parti oluşumu belirtilerek, ilerleyen zamanda bir başka SCF örneğinin meydana gelebilme ihtimali üzerinde durulmuştur.³³ Tüm bu olumsuz sebeplerden ötürü 1931 yılında Türk Ocakları tüm mal varlığı ile birlikte CHF’ye bağlanmıştır. Türk Ocaklarının yürütmekte olduğu çalışmaları ise halkevleri üstlenmiştir.³⁴

3. Halkevlerinin Temelleri ve İşleyiş Şekilleri

Halkevlerinin oluşumundaki en önemli etkenlerden biri rejimin halk nezdinde yerleşmesidir.³⁵ CHP kimliğinin simgesi olan halkçılık ilkesinin bu dönemdeki önemi haizdir. Kısa süre önce CHP üçüncü büyük kurultayında tüzüğe alınan ilkeler oluşturulmak istenen siyasi yapının taşıyıcı kolonlarından-

dır. Bu yüzden Halkevleri halk ile özdeşleşmenin en önemli adımlarındandır.³⁶ Fakat Türk Ocakları gibi köklü bir yapının yerine nasıl bir kurum oluşturulacağına dair kesin bir şablon bulunmamaktadır. İşte tam da bu sancılı süreçte Avrupa’da eğitimini tamamlamış olan Vildan Aşir Savaşır’ın Çekoslovakya’daki Sokol adlı oluşumu anlattığı bir konferansta, Türkiye’nin de Halknevleri ismiyle bu kurumlara benzer bir çalışma yürütebileceğini ifade etmesi üzerine bu sürecin daha fazla uzamamasına neden olmuştur.³⁷

Vildan Aşir Savaşır vermiş olduğu konferansı şu şekilde sonlandırmıştır:

“.. Bu ev Halkın Evi ve Halk Evi olmalıydı. Halkın Evi bir mektep olmayacaktı. Ama öğretecekti, bilimi, kültürü, sanatı, edebiyatı, müziği, sporu ve halkın olan, halktan olan ve bir milleti uygar millet yapan değerleri. Bağınazlığın hiçbir türünün yeri olmayacaktı Halknevinde.”

Bu etkileyici konuşmanın ertesi Atatürk, Vildan Aşir’i Ankara’dan arayarak tebriklerini iletmiştir. Bir müddet sonra Dr. Reşit Galip, Vildan Aşir Savaşır’ın fikrinden hareketle Halkevlerini kurma görevini üstlenmiştir.³⁸ Dr. Reşit Galip, hızlı bir şekilde çalışmalara başlamıştır. Dönemin entelektüel simalarının hazır bulunduğu Ankara Türk Ocağı binasındaki toplantı çalışmalarının resmileştiği ve ilk adımların atıldığı bir başlangıç olmuştur. Toplantıda Dr. Reşit Galip’in yanı sıra Hasan Cemil Çambel, İsmail Hüsrev, Recep Peker, Cevdet Nasuhi, Şevket Süreyya Aydemir, Vildan Aşir Savaşır gibi isimler bulunmaktadır. Yapılan bu önemli toplantıda Dr. Reşit Galip Halkevlerinin kuruluş aşamasının başlayacağını açıklamış ve bu doğrultuda bir komite kurulmuştur.

Yeni komitenin lideri Ziya Gevher Etili oldu ve diğer üyeleri Namık Katoğlu, Sadi Irmak, Hamit Zübeyr Koşay, Tahsin Banguoğlu, Hüseyin Namık Orkun,

31 Niyazi Berkes. Unutulan Yıllar, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997,), s. 169.

32 Kemal Atatürk, Nutuk II, (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1927), s. 433-436.

33 Vakıf, (21 Mart 1931), s.1.

34 Semih Vaner, Unutkan Tarih, Sovyet Sonrası Türk Dilli Alan, (İstanbul : Metis Yayınları, 1997), s. 58.

35 E. Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, (İstanbul İletişim Yayınları, 2006), s. 282

36 Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, (Ankara, Yurt Yayınları, 1981), s.

37 Vildan Aşir Savaşır. “Halkevlerine Doğru”, Halkoyu, 1/9 (1977), 20-28.

38 Son Posta, (2 Nisan 1931), s.1.

Şevket Süreyya Aydemir, Kerim Ömer Çağlar ve Vildan Aşir Savaşır'dan oluşuyordu. Komite, Halkevlerinin temel tüzüğünü oluşturmak için hızla harekete geçti ve hazırladıkları belgeyi Parti Genel Sekreteri Recep Peker'e sundu ve çalışmalar hız kazandı.³⁹ 1932 yılına gelindiğinde ise Reşit Galip, kendisine verilen görev doğrultusunda arkadaşlarıyla birlikte "Halkevleri Talimatnamesini" hazırlamıştır. Tüm vatandaşların faydalanabileceği ve herkesin kendi ilgi alanı doğrultusunda çalışacağı bir kurum oluşturmak amacıyla, Halkevi bünyesinde dokuz adet şube oluşturulmasına karar verilmiştir. Halkevleri, işleyiş olarak "1932 Halkevleri Talimatnamesine" bağlı olarak hareket etmektedir. Halkevlerinin 1933 yılında hazırlanan ilk talimatnamesi, toplamda 73 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 34'ü idare ve teşkilatı, 39'u ise çalışmaları düzenlemekteydi. Bu durum, talimatnamede belirli bir sınıflandırma yapılmasını zorlaştırıyor ve bazı maddelerin hem idareye hem de çalışmalara dair hükümleri içermesine neden oluyordu.⁴⁰ Bu nedenle Halkevlerinin sağlıklı bir şekilde ilerleyip ilerlemediği ise partinin görevlendirdiği müfettişler tarafından düzenli bir şekilde teftiş edilmekteydi. Bu teftişler iki türlü yapılmaktadır bunlar:

* Genel teftişler, belli bir plana göre yapılır.

* Sorun veya soru üzerine yapılan teftişler.

Her iki teftiş te genel yönetim kurulunun saptığı kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu teftişlerde talimatnameye uygunluk çerçevesinde birçok alt başlık ele alınır ve bu başlıklar yardım paralarının harcanma şekli, tüzüğe uygunluk, basım yayın faaliyetleri gibi çeşitlendirilirdi. Teftişin ardından müfettiş gözlemlerini bir raporla genel sekreterliğe bildirir. Bu raporlar teftiş bürolarına verilir ve bürolar gereken yaptırımı uygulamaları.⁴¹

Burada Halkevlerinin gelirlerini ve kendilerini nasıl idare ettiklerine dair ufak bir parantez açma ihtiyacı duyuyoruz. 1934 yılında CHP'nin, halkevlerine göndermiş olduğu, "Halkevleri Muhasebe üsülü talimatnamesi"⁴² bize konu hakkında detaylı bilgiler sunuyor. Belgeye göz attığımızda, her halkevinin bir idare heyetine sahip olması gerektiği dile getirilmektedir. Bu heyetin içerisinde birisi muhasip ve kâtip olarak görev alır, ihtiyaç durumunda ikinci bir kişi muhasip olabilirdi. Gelir ve masraflar için bir kasa defteri tutulur ve gelir, tahsisat, emanet, avans ve banka cari hesap defterleri birlikte işlenir ve her ay sonunda reis, kâtip ve muhasip tarafından imzalanırdı.⁴³ Partinin ülkelerini gerçekleştirmek için oluşturulan bu kurumda, partiye üye olmaya bakılmaksızın tüm halk kabul edilir ve herkesin etkinliklere katılmasına müsaade gösterilirdi. Halkevlerinin yönetim kısmında yer almak için ise partiye kayıtlı olma şartı sunulurdu. Yönetici kısmı, halkevinin maddi manevi tüm sorunlarıyla ilgilenir ve izahat verirdi.⁴⁴

Buradan yola çıkarak Halkevlerinin girdi ve çıktılarının takip edildiği ve bu uygulamaların bir talimatname doğrultusunda ilerlediğini görmüş oluyoruz. Son olarak bu kurumların, kuruldukları binada faaliyet gösterdikleri sürece emlak vergisinden muaf oldukları, "25 Haziran 1932, tarihli 176 sayılı tefsir kararında" açıkça dile getirilmiştir: "Halkevleri binalarının,1837 sayılı bina vergisi kanununun 3'üncü maddesinin beşinci fıkrasında yazılı umumî maarife ve menafii umumiyeye hadim cemiyetlere ait binalar mefhumu dâhilinde" bulunduğu yazılıdır.⁴⁵ Bu tefsir kararı hükmüne göre CHF'ye ait bu binaların Halkevi olarak kullanıldığı sürece vergiden muaf olduklarını görüyoruz. Evlerin açılması ve giderleri için bazı belediyeler bütçe içerisinde yardım toplayabiliyordu. Bu uygulamanın ilk örneklerini 1934 yılında Seyhan, Gi-

39 Sefa Şimşek, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002), s. 60.

40 Kemal Ünal, "Halkevleri 'nin İdaresinde ve Çalışmasında Bazı Yeni Esaslar", Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, 16/ 89, (1940), s. 887.

41 BCA, 490-1-0-0/ 3-11-2, 11.06.1935.

42 1934 yılında C.H.F Kâtibiumumusi Kütahya Meb'usu, tarafından gönderilen bu belgede Halkevlerinin muhasebelerini nasıl tutması gerektiği madde madde açıklanmıştır. 15 sayfalık bu evrakta gelir, gider, borç ve diğer mali işlerin nasıl işlenmesi gerektiği ve nasıl makbuz hazırlanması gerektiği detaylandırılmıştır. Bu belgenin 15. sayfasında tâhsilat, makbuzat, emanat, bank hesap carisi ve metfuat defterleri numuneleri verilmiş ve bu doğrultuda defterler hazırlanması istenmiştir.

43 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), 490-1-0-0/ 2-9-3, 24.02.1934.

44 Neşe Gurallar Yeşilkaya, Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, (İstanbul : İletişim Yayınları, 2003), s. 78-80.

45 BCA, 490-1-0-0/ 3-12-47, 12.06.1936.

resun, Erzincan, Niğde Belediyeleri'nin CHF ile yaptığı bütçe takip yazışmalarında detaylı şekilde görebiliyoruz.⁴⁶

Bir merkezin halkevi açması için "Halkevleri Talimatnamesinde" belirtilmiş olan, Güzel Sanatlar, Müzik, Tarih, Müze, Dil, Kütüphane ve Yayın gibi şubelerinin en az üç tanesi Halkevinin bünyesinde bulunmak zorundadır. Bu şubelerde en az yirmi beş üyenin kayıtlı olması ise zaruridir. Her şube seçim dışında yılda en az iki kere toplanmak zorundadır. Halkevinin açıldığı vilayette ise her türlü yürütme ve idari işler Fırka Umumi İdare Heyetine bağlıdır. "Halkevleri Talimatnamesine" göre bu evlerin tesis edilmesi düzenlenmesi, Vilayet İdare Heyetlerine ait olacaktır.⁴⁷ Tüm şartları yerine getiren Halkevlerinin açılış törenleri ise, Halkevinin açılış yıldönümü temsil eden 19 Şubat'ın ertesindeki ilk Pazar günü yapılmalıdır. Bu törenlerin programları ise Umumi İdare Heyetince hazırlanmaktadır.⁴⁸ Tüm bu çalışmalardan sonra halkevlerinin çalışma kolları dokuz ana başlıkta düzenlenmiştir. Doktor Reşit Galip, halkevlerinin şubeler halinde çalışmasını ve şubelerin şümülünü şu kelimelerle özetlemiştir:

"Önümüzde kapısı şimdi açılmakta olan mesai sahası engindir. Davamız millet olarak medeniyet yolunda birzamandan beri kaybettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda bir zamanda kazanmak ve medeniyet safında lâyük olduğumuz mertebeye yani en ileriye varmaktır; Halkevlerinin gayesi bu maksada bağlanacak enerjileri ve hizmet emellerini teşkilatlandırmaktır." "Bu şubelerin yalnız isimlerini saymak; ihtisas, istidat ve temayülleri ne olursa olsun, bütün münevverlerin Halkevlerinde kendi emellerine uygun bir iş meydanı bulabileceklerini göstermeye yeter."⁴⁹

Reşit Galip bu yöntem ile çalışma alanlarını birbirinden ayırmış ve kuruma nizam getirmiştir. Oluşturulan şubeler ile çalışmalar daha planlı bir şekilde yapılmıştır. Oluşturulan şubeler ise şu şekildedir:

Dil, Edebiyat ve Tarih
Güzel Sanatlar
Temsil
Spor
İçtimai Yardım
Halk Dershaneleri ve Kurslar
Kütüphane
Köycülük
Müze ve Sergi.⁵⁰

Dönemin olağanüstü şartları, malzeme eksikliği ve öğretici kıtlığı dolayısıyla, Halkevlerinin tüm köy ve kasabalarda açılması mümkün değildir. Bunun sebebi, şubenin açılması için gerekli olan üç kolun açılmasının sağlanamamasıdır. Bu noktada çözüm olarak daha küçük bir hizmet organı olan Halkodaları açılmıştır. 1940 yılında 141 Halkodası açılarak hizmet ağı genişletilmeye çalışılmıştır.⁵¹ Halkodaları da Halkevleri gibi Atatürk ilkeleri doğrultusunda ilerleyen kültür kurumlarıdır.⁵² Halkodalarının masrafları ise mahalli parti teşkilatı tarafından karşılanmaktadır.⁵³ Bu sebeple yeni Halkodaları merkezden gönderilen plan ve şema doğrultusunda oluşturulmuştur.⁵⁴

Halkodaları, Halkevleri de olduğu gibi şubeler halinde teşkilatlanmamışlardır. Fakat Halkevlerinde yapılan bütün işler bu kurumlarda da uygulanmaya devam etmiştir. Halkodaları, pragmatik bir yol izleyerek kendi erişim alanlarında bulunan imkanlar doğrultusunda hareket etmektedirler. Başarımla imkânı olan proje ve kursları, Halkodası İdare Heyetleri çalışma programı içerisine alırlar ve bu işleri eğitimlerine göre üyeler arasından seçilen aktif kişi veya gruplar

46 BCA, 490-1-0-0 / 13-68-4, 09.05.1934.

47 Cumhuriyet Halk Fırkası, Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

48 CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, (1940), s. 4.

49 Ankara Halkevleri 1932-1935, (Ankara : T.B.M.M Kütüphanesi, 1935), Yer 74-2111, s. 4-131.

50 Fatih Tuğluoğlu, Türkiye'de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri, Erdem, 15/42, (2005), s. 101-118.

51 Uluğ İğdemir, Halkevleri ve Halkodaları, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1945), s. 342.

52 BCA, 490.01/05.25.03., detaylı bilgi için bkz., CHP Halkodaları Talimatnamesi, 1939.

53 BCA, 490.01/97.379.01.

54 BCA, 490.01/1653.751.02.

tarafından yapılmak üzere organize etme görevini üstlenirlerdi.⁵⁵ 1940 yılında başlangıçta 141 Halkodası bulunurken, Halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılında bu sayı 4322'e kadar çıkmıştır. Halkevlerinin yanı sıra Halkodaları da ülkenin güçlü dayanışma ve yardımlaşma merkezleri olarak etkinlik göstermiştir. Halkodaları, Türk kültürü ve Atatürk ilke ve inkılaplarının halka aktarılması için önemli bir rol üstlenmiş ve toplumun sosyal hizmetlere olan erişimini artırmıştır.⁵⁶

3.1. Halkevlerinde Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

Halkevleri Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi'nde milli kültür kaynaklarının kullanılması ve bu şekilde ulusun bilinçlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, Türk halkının kültürünü yükseltmek ve bu çerçevede konferanslar ve sohbetler düzenlemek bu şubenin başlıca görevlerindedir. Halkın içerisinde bulunan cevheri ortaya çıkarmak ve bilhassa bu kişilerin edebiyat ve tarih alanında topluma kazandırılması da bu kurumun topluma vermek istediği katkılardandır.⁵⁷ Bu hedefler açık bir şekilde "1932 Halkevleri Talimatnamesinde" şu şekilde belirtilmiştir:

*" Dil, edebiyat ve tarih şubesi muhitin umumi bilgisini yükseltmeğe yarıyacak mevzularda müsahabeler ve konferanslar tertip eder. Bu müsahabelerde Cumhuriyet ve inkılap prensiplerinin kökleşmesine; memleket sevgisinin, vatandaşlık vazifeleri duygusunun yükselmesine; (halk için ameli surette faydalı olacak bahislere daha fazla hisse ayrılacaktır.)"*⁵⁸

Halkın özüne inmek ve geleneklerini su yüzüne çıkarmak, Türk dilinin halk içindeki en önemli yansımalarından olan sözlü eserleri derlemek ve bu yönde konferanslar vermek, bu kurumun ideallerini açıkça ortaya koymaktadır. Kısacası halkın özünden, derlen-

memiş sözlü eserleri alıp, halka bu eserleri derlenmiş şekilde birer kültürel kazanım olarak sunmak hedeflenmektedir. Ayrıca şube halktan alınan çalışmalara folklor çalışmalarını da dahil etmiş ve folkloru sadece edebiyat üzerine yoğunlaşan bir dal olmaktan çıkarmıştır. Tüm güzel sanatları, örf ve ananeler ile harmanlayan Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi, bu konu üzerinde çeşitli çalışmalar ortaya koymaya çalışmıştır.⁵⁹

Şube içinde kayıtlı olan azaların yeni bir mecmua çıkarması veyahut yayınlanmakta olan gazete ve mecmualara intisap ederek Türk Kültürünü yükseltmek adına çalışmalar yapması da CHF'nin bu kurumun yerine getirmesini istediği isteklerdendir. Dil araştırma derlemeleri tarihi incelemeler ve geziler, yurt ve millet için önemli çalışmalar yapmış kişiler için anma programlarını düzenlemek. Eski mezar taşlarını incelemek, yerel kültürü ve tarihi ortaya çıkarmak için yapılan araştırmalar, genç kalemlere yayın yoluyla destek olmak, bu kolun yapmış olduğu diğer çalışmalardır.⁶⁰

Yeni kurulan düzende, "Türkçe" baş faktördür. Dilde sadeleşmeye gidilmesi ve toplumun yeni düzende aktif rol oynaması ülke için şarttır. Tam da bu noktada geçmişten bu yana konuşmaktan ve kendini ifade etmekten uzak kalmış Anadolu toplumu, artık zincirlerini kırmalıdır. Geçmişten bu yana süregelen "söz gümüş ise sükût altındır" anlayışı değişmeli bireyler kendini ifade edebilmelidir. Tüm olumsuzlukların ekseninde bu şube, değişimin en önemli ayaklarından birisi olacaktır.⁶¹

Bu şubenin en büyük ödevi, Mustafa Kemal'in öncüsü olduğu Türk Tarih Kurumu'nun üzerinde çalıştığı ve dönemin en önemli mevzularından birisi olan Türk Tarih Tezi'nin halk tarafından iyi bir şekilde kavranmasını sağlamaktır. Halkevlerinin 1935 yılında yayınladığı çalışma raporlarında, bu konuda deliller toplanması ve araştırmalar yapılmasına destek

55 "Halkevleri Postası-Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları", Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, 12/97, (1941), s. 73.

56 CHP 18. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, (Ankara: Ulus Basımevi,1950), s.1-8.

57 İbrahim Erdal, Türk Tarih Tezi Açısından Halkevlerinin Türk Dili ve Kültürü Üzerine Faaliyetleri; Yozgat Halkevi Örneği" Folklor/ Edebiyat, 20/ 78, (2014), s. 53-56.

58 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

59 Nurcan Toksoy, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri, (Ankara: Orion Kitabevi, 2007), s. 238-240.

60 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

61 Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, s. 78-80.

vermenin şube için ne kadar önemli bir husus olduğu önemle belirtilmiştir. Bu raporlarda göze çarpan bir diğer detay ise halkevlerinin köyleri ve mezarları dolayarak topladığı atasözleridir. 1935 yılına kadar Sinop Halkevi 500, Denizli 2200, Kastamonu 1000, Antalya 1000, kadar atasözünü derlenmek üzere merkeze yollamıştır. Eskişehir Halkevi ise çevrede bulunan 200 kadar muallimi halkevleri üyesi sayarak, muhitte bulunan değerli derleme ve folklorların toplanmasını sağlamıştır. Halkevlerinin dil bölümleri buldukları muhitleri gezerek, Öz Türkçe olmadığı düşünülen köy ve sokak isimlerini incelemişler ve bazılarının isimlerini değiştirmişlerdir. Halkın ruhuna dokunmak isteyen bu şube bünyesinde bulunan edebiyatçılar ile devrimin hususlarını piyeslerde, şiirlerde ve destanlarda bütünleştirdiler. Örneğin: Akın, Çoban, Özyurt, Mete ve Attilâ gibi piyeslerde Türk Milletinin tarih sahnesinde bir kahraman olduğu fikri işlenmeye çalışılmıştır.⁶²

Yukarıda görmüş olduğumuz çalışmalar Halkevlerinin en önemli kollarından olan Dil, Tarih, Ede-

biyat Şubesi'nin Türk Milli değerleri üzerine mühim çalışmalar yaptığının göstergesidir. Halkevlerinin bu şubesi toplum için en verimli şubelerden olmuştur. Şube birçok kitap, dergi ve anket çalışması yapmıştır. 1932 yılında 1935'e kadar yapılan çalışmaların bazı- larını şu şekilde sıralayabiliriz:

Adana: 5 Kânunusani Cirit, On iki yılın kültürü.

Afyon: Ulusal Kurtuluş savaşı tarihinde Afyon (anket), Halkevi Çalışmaları.

Ankara: Ankara Budun Bilgisi, Bozkır Haznesi, Ankaradan Nevşehir, Cumhuriyet Destanı, Türkiye- de Arkeoloji işleri, İnkilâb Bilgisi, Halkevinde Halka, Lozan.

Aydın: Halkevi, İyon Medeniyeti ve Efes, Çocuk Terbiyesi, Pamuk ekicilerine öğüt.

Balıkesir: Yusuf Fakih, Eski ve Yeni Yazı Dili, Halk inanmaları, Köy Kitabı, Balıkesir Coğrafyası.

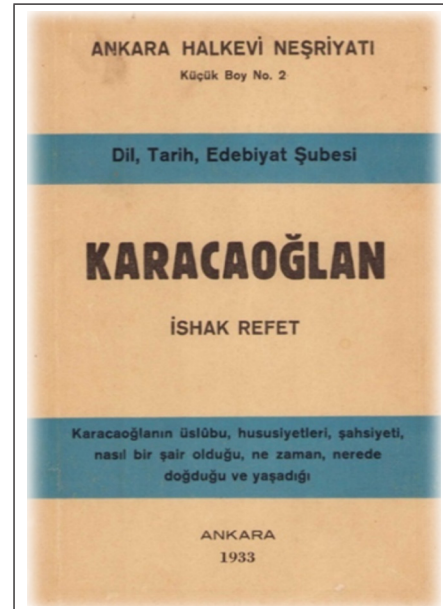
Bafra: Halkevi Çalışmaları.

Bergama: Bergama Halkevi.

Şekil 1: Halkevlerinin X. Yıldönümünü Kutlamak İçin Eminönü Halkevinde Açılan Milli ve Abidelere Ait Birinci Sergi Broşürü

Şekil 2: İshak Refet'in 1933 Yılında Halkevleri Münasebetiyle Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Tarafından Yayınlanan "Karacaoğlan" Adlı Eseri⁶³

62 Ankara Halkevleri 1932-1935, (Ankara : T.B.M.M Kütüphanesi, 1935), Yer: 74-2111, s. 4-131.

63 İshak Refet, KARACAOĞLAN, (Ankara: 1933).

Bilecik: Halkevi 1935, C.H.P. 4 üncü büyük kurtayında genel başkan Kemal Atatürk'ün söylevi, Celâl Sahir Erozon, Meyvecilik, İş Kılavuzu, Ulusum ve ülkü, Pamuk yetiştirme kılavuzu.

Bolu: Çamlar ve Göller ülkesi, Maniler.

Bursa: Sağlık Öğütleri, Hayvanlardan insanlara geçen hastalıklar, Öz Türk adları, Bursa Hanları, Bursa Hamamları.

Denizli: Öztürk Adları.

Diyarbakir: Diyarbakir halkiyatından, Diyarbakire bir bakış.

Eskişehir: Halkevleri neler yaptı.

Elâziz: Halkevi 1935, Halk türkülleri ve oyunları Cumhuriyet devrinde Elâziz, Üç ayak (Revü).

Gaziantep: Halkevi broşürü 1934, Gaziantep Büyükleri, Dış Bakımı, Gaziantep dilinin tetkiti, Yunus Emre.

Giresun: Zehirli gazlar hakkında halka verilen dersler, Halkevi.

İstanbul: Mustafa Kemal, Gençliğin cinsi terbiyesi, Ahlâk ve dinin iki kaynağı.

Isparta: Halkevi, Yer adları.

İzmir: Halkevi açıldığı günden beri, Yeni psikoloji ve pedagoji, Türk Ulusallığı, Tokadi Zade Şekip.

Kadıköy: Genç şairlerimiz ve eserleri.

Kayseri: Halkevi armağanı, Kayseri sözlüğü, köy gezileri.

Kastamonu: Aşık kemali bavat ve eserleri.

Konya: Ayaşlı Şakir, Sahip Ata ile Oğullarının hayat ve eserleri Orhon alfabesinin Anadoludaki izleri, Dil, Edebiyat, tarih araştırmaları.

Kütahya: Halk şairleri, Devrim andıcı ve 9 Mayıs 1936, Karasinek zararları ve korunma çareleri Kütahyada Cumhuriyetin onyılı ,hergün beş kelime, köylünün defteri.

Mardin: Omay Han, Artikeli.

Mersin: Öz Türk masalları, Bulaşık hastalıklarından korunma öğütleri, Sıtma nedir nasıl korunulur, Evdeki tarih coğrafya seyahatname kitapları, Zührevi hastalıklar nedir?

Muğla: Akeşbir kitabeleri ne tetkikat, Türk adları, Tütün ekenlere öğütler, Demokrasinin menşe ve tekâmülü Halkevi çalışma broşürleri.

Ödemiş: E. Hamdi Akman'ın konferansları.

Rize: Birkaç söz birkaç satır.

Samsun: 1923-1933 Köylü ve tütüncülerimizin dikkat nazarlarına, Öz dile doğru.

Tekirdağ: Halkevi broşürleri.

Trabzon: Afkın ve Afkınlama.

Tire: Sayın konuklar safa geldiniz.

Sivas: Deliktaşlı Ruhsati'nin hayatı.

Urfa: Bir yıllık iş sayımı ,1934-1935 Halkevinin bir yıllık iş sayımı 1935-1936.

Zonguldak: Mithat Akif, inkılâb ve İstiklâl.⁶⁴

Bu kol için Atatürk fikriyatının halka aktarılmasındaki en büyük araçlardan biriside, 5 Şubat 1933'te Ankara Halkevi tarafından yayınlanmaya başlayan Ülkü Dergisidir. Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Milliyetçilik, İnkılapçılık gibi inkılapların halk zihninde belirginleşmesi ve pratikte de bunların kitlelere mal edilmesini amaçlamıştır. Her ayın ilk gününde çıkan bu dergi o dönemde memleketin en büyük ilim ve sanat mecmuasıdır. Dergiye ismini gerçekleştiren büyük inkılapların önderi Mustafa Kemal Atatürk vermiştir. Derginin her sayısı en az seksen büyük sayfa olarak çıkarılır ve içerisinde tüm dünyanın fikir ve sanatı işlenmeye çalışılırdı. Bu şekilde fikir hareketleri, Felsefe, Sosyoloji, Dil Tarihi, Hukuk ve ekonomi gibi konular ele alınarak vatandaşın dünya gündeminden ve diğer konulardan haberdar olması sağlanırdı. Ülkü'nün VIII. cildinde kalem oynatan yazarlara göz attığımızda derginin o dönemde ciddi işlere imza attığını görebiliyoruz. Arif Müfit, M. Fuad Köprülü, Cemal Köprülü, Falih Rıfkı Atay, Hasan Ali Yücel, Nahit Sırrı, Ömer Lütfi Barkan gibi dönemin aydınları bu dergide yazılar yazmışlardır. Ülkü Dergisi'nin yayın hayatı boyunca geçirdiği değişim, Halkevleri ve Halkodaları hareketinin önemli bir parçası olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. İlk zamanlarda "Ülkü" başlığı altında "Halkevleri Mecmuası" olarak tanınan bu dergi, zamanla Halkevleri ve Halkodalarının sayılarının artması ile birlikte ismini güncellemiştir. 1940'lı

64 Ankara Halkevleri 1932-1935, (Ankara : T.B.M.M Kütüphanesi, 1935), Yer: 74-2111, s. 4-131.

yılların gelmesiyle birlikte, il ve ilçe merkezlerindeki Halkevleri ve kasaba ile köylerdeki Halkodalarının artması, derginin isminin değişmesine sebebiyet vermiştir.

Derginin kapağında yer alan “Ülkü, Halkevleri Mecmuası” ibaresi, bu hızlı artışa uygun düşmemiş ve “Ülkü, Halkevleri ve Halkodaları Mecmuası” olarak değiştirilmiştir. Gerçekleşen bu değişim sadece isim değişikliği değildir, derginin içeriği de hitap ettiği kitlenin genişliğinde nedeniyle dergi kendine yeni bir yol haritası çizmiştir. Ülkü yazarları, ele aldıkları konular ve bu konuları işleme biçimleriyle diğer Halkevi dergilerine örnek olmuşlardır. Ülkü Dergisi’nin yayın politikası, diğer Halkevi dergileri ile sürekli bir etkileşim içinde olmuş ve hatta onları bir standart belirleyici olarak görmüştür. Yayın kurulu, diğer Halkevi dergilerinin ve Halkevlerine ait çalışma raporlarının kendilerine ulaştırılmasını büyük önemsemiş ve bunları değerlendirmiştir. Bu sayede, taşra dergileri de ortak bir seviyede tutulmuş ve yayımlanan içeriklerin kalitesi korunmuştur. Bu durum, Ülkü Dergisi’nin sadece bir dergi olmanın ötesine geçerek, adeta Halkevleri hareketinin merkez yayın organı gibi hareket ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Ülkü Dergisi’nin sadece kendi içeriğiyle değil, aynı zamanda diğer dergilerle olan etkileşimiyle de önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

Ülkü Dergisi’nin başlangıç dönemlerinde, reklam yayınlamaktan kaçınmış ve kâr amacı gütmemiştir. Fakat, 1938 yılından itibaren derginin sayfalarında ilanlara da yer vermeye başlanmıştır. Ayrıca, Halkevlerinin faaliyetlerine ilişkin yayınlar ile çalışma raporları da Ulus Matbaası’nda basılmış ve Ülkü’nün ekleri olarak dağıtılmıştır. Filhakika tüm bu çalışmalar, Türk Ulusu üzerinde ulusal değerlerin ve eserlerin tekrar kazanılıp kullanılmasını kendine ülkü edinmiştir. Bu derginin haricinde Halkevleri ilk 19 yılda 77 dergi çıkarmıştır. Bu sayede faaliyete geçen okuma odaları ulusun okuma yazma seferberliğinin en büyük neferi olmuştur.⁶⁵

3.2. Halkevlerinde Güzel Sanatlar Şubesi

Güzel sanatlar şubesi Halkevlerinin bir diğer önemli koludur. Bu kol ile Halkevleri, bulunduğu çevredeki eserleri toplamak, fotoğraflamak, model almak ve sergilemek görevlerini üstlenmiştir. Çok fazla halkevinde açılma fırsatı bulunamayan bu kol az sayıda Halkevinde açılmasına rağmen milli kültür için ciddi kazanımlar elde etmiştir.⁶⁶

Tüm güzel sanatları çevreleyen bu kolun görevlerini, 1932 Halkevleri Talimatnamesi şu şekilde belirtmiştir: “Güzel sanatlar şubesi musiki, resim, heykeltıraşlık, mimarlık gibi sahalarla tezyini sanatlar ve sâirede sanatkâr veya amâtör unsurları bir araya toplar.” Buradan yola çıkarak bu şubenin birden çok sanatsal faaliyetle temasta bulunduğunu görüyoruz. Güzel Sanatlar Şubesi, Halkevlerinin umumî müsamerelerindeki musiki kısmını düzenlemekle de görevlidir. Ayrıca şube, beynelmil musiki teknik ve aletlerini kullanmayı kendine hedef olarak koymuştur. Bu şekilde modern ve beynelmil musikiyi tatbik ederek, halkın musiki zevkini ve musikiye olan ilgisini arttırmak için radyo ve gramofon gibi çeşitli aletlerden de istifade eder. Halkın milli marşları ve şarkıları kavramasını sağlamakta bu kolun başlıca görevlerindedir. Bu şube halk içerisinde, özellikle taşrada söylenen Milli türkülerin notalarını ve oyunlarını tespit etme görevini de üstlenmektedir.⁶⁷

3.3. Halkevleri Temsil Şubesi

Halkevleri temsil şubesi toplumun kültürel olarak gelişmesinde çok önemliydi. Bu yüzden düzenlenecek etkinliklerin içerikleri ve topluma verecekleri mesajlar özenle seçilmekteydi. Temsil kolunun yürüteceği tiyatro etkinliklerinin amaç ve hedeflerini şu şekilde özetleyebiliriz: Halkta yeni bir ilgi alanı oluşturmak, iyi hatipler yetiştirmek, gençleri güzel konuşmaya teşvik etmek ve aralarında bu konu hakkında yetenekli olanları oyuncu olma yolunda desteklemek olarak sıralayabiliriz. Bu kol gerçek oyuncular yetiştirmekten çok halka, tiyatro kültürü aşlamayı he-

65 Anıl Çeçen, Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri, (İstanbul: Gündoğan Yayınları,1990), s. 10-60.

66 Murat Ervin, Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 31.

67 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932

defliyordu. Temsil şubesi bu hedefler doğrultusunda kadın ve erkeklerden oluşan gruplar kurar ve tiyatro alanında çalışmalar yürütürdü. Halkevlerinin düzenlemiş olduğu müsamerelerde sadece CHF Umumi İdare Heyeti'nin onay verdiği piyesler oynanabilirdi. Bu kolun sinema konusunda da çalışmalar yapması istenmekteydi. Halkevlerinde sabit veya seyyar sinema bulunabiliyordu. Bu makinaları bazen CHF tedarik ediyordu bazense Halkevi kendi bütçesiyle temin ediyordu. Eğer halkevi kendi bütçesiyle bir sinema makinası alacak ise makinanın markasını modelini Genel Sekreterliğe bildirmek zorundaydı.⁶⁸

Araçların temini konusunda Halkevleri, devletten destek alabiliyordu. Bu doğrultuda 27 Nisan 1933 tarihli Resmî Gazete 'de Halkevleri için ithal edilecek malzemelerin muamele ve gümrük vergisinden muaf olacağı ilan edilmiştir. Bu cihazların çalışması için gerekli olan yansıtım cihazları, inikâs fenerleri, gibi malzemelerden vergi alınmayacaktır. Ayrıca şubenin istediği, fotoğraf makinası, hoparlör gibi diğer teknolojik aletlerde devlet tarafından vergisiz bir şekilde ithal edilebilecektir Bu girişimin amacı halkın, çağdaşlarını zihnen yakalamasını sağlamak olarak görülüyordu. Ayrıca bu girişim ticari bir girişim değildir. Halk sinema izlemek için Halkevine herhangi bir ücret ödememektedir.⁶⁹

Halkevleri oyunların konu seçimlerini yaparken çok titiz davranmıştır. Bu seçimlerde yabancı oyunlardan kaçınılmış ve toplumun kendi dinamikleri içinde kabul edip anlayabileceği seviyedeki oyunlar seçilmeye dikkat edilmiştir. Bu yönde yerli ve uyarlanmış oyunlar tercih edilmiş, çeviri yapılan oyunlarda ise klasik ve kült eserler kullanılmıştır.⁷⁰ Halk evlerinde gösterilebilecek filmler ise şu şekilde belirtilmiştir.

1-“C H P 'nin göndereceği filmler.

2-Hükümetin göndereceği filmler.

3-Halkevi İdare Heyetinin “50”nci maddede işaret olunan maksatları gözönünde tutarak piyasadan tedarik edeceği filmler.⁷¹

Halkevlerinde sergilenecek oyunlar gelişigüzel bir şekilde ele alınmamıştır. Piyeslerin içerisinde bulunan şarkı notaları bile merkezden gönderilmiş ve sergilenecek oyunlara ciddi bir şekilde hazırlanmıştır. 1934 yılında “Urfa Halkevi” ile CHF Yüksek Umumi Kâtipliği arasında geçen yazışmada Himmetin Oğlu adındaki piyesin, yazılı şarkılarının ve notalarının merkezden teslim alındığını görüyoruz. Buradan çıkarımla Urfa Halkevinin ufak bir gösteri için bile ne kadar titizlikle çalıştığını görebiliyoruz.⁷²

Halkevlerinin neredeyse hepsinde bu kol kurulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de bu kol sayesinde sinema ve tiyatro alanında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. 1938 yılında Halkevleri Temsil Kolu 1700’den fazla tiyatro gösterisi yaparak bu kolun ne denli hızlı bir gelişme kaydettiğini ispatlamıştır.⁷³

3.4. Halkevlerinde Spor Şubesi

1923-1945 dönemleri arasında tüm sportif faaliyetler tek parti olarak ülkeyi yöneten CHP kontrolünde, Türk Spor Kurumu ve Halkevlerinin Spor Kolu tarafından yönetiliyordu. Halkevleri Edebiyat, Müzik gibi diğer kollara ne kadar önem verdiyse spor koluna da o kadar önem vermiştir. “1932 Halkevleri Talimatnamesinde”, Spor Kolunun önemi şu şekilde özetleniyordu: “Spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vaz geçilmeyecek aslî ve mühim bir rüknüdür.”

Spor Kolu, Milli idealler doğrultusunda sadece fenni bilimlerde değil spor alanında da muasır medeniyetler seviyesini yakalamak için oluşturulmuş bir koldur. Yeni antrenman usulleri bilime dayalı oluşturulan teçhizat ve metotlar halk ile bu kol sayesinde buluşacaktır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na bağlı bulunan, bulunmayan tüm sportif teşekküller

68 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

69 T.C Resmî Gazete, (27 Nisan 1933), s. 2402.

70 Sancar Tunah, Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları 1932-1950, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15/2, (2013), s. 65-70.

71 Nurhan Karadağ, 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 8/8, (1988), s. 1064.

72 BCA, 490-1-0-0/14-73-5, 19.11.1934.

73 Murat Ervin, Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 31.

destelenerek memleketin spor alanında yukarı doğru bir ivme kazanması hedeflenmiştir. Bu kol birçok spor faaliyetinin memlekette haiz olmasının önünü açmıştır. Kürek çekme, atletizm, futbol, yüksek atlama, milli cirit oyunu, balık avları, boks gibi birçok sportif faaliyetin Türkiye’de yaygınlaşmasını ve halk tarafından öğrenilmesini sağlayan bu kol halkın beden terbiyesi için çok mühim bir rol üstlenmiştir.

Bu kolun faaliyetleri arasında jimnastik çok büyük önem taşımaktadır. Tecrübeli muallimler tarafından düzenli bir şekilde jimnastik dersleri verilmesi hedeflenmiş ve Halkevleri imkânlarına göre bir veya iki yılda bir mahalli jimnastik günleri düzenlemişlerdir. Ayrıca bu kol her üç, dört senede bir ise büyük jimnastik bayramları düzenlemekle mükelleftir.⁷⁴ Bu kol için bir diğer önemli spor dalı ise kayaktı. 1947 yılında Zonguldak Halkevinden, CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilen mektupta, Dönemin Zonguldak Halkevi Başkanı Rauf Alpsoy, Kayak sporunun aynı zamanda yurt müdafaası için önemli bir yer teşkil ettiğini açıkça dile getirmektedir. Karabük Keltepe’ de kayak faaliyetlerinin devam ettiğini ve mahalli atölyelerde üretilen kayak malzemeleri ile bu sporu canlandırmak için kullanıldığı ise göze çarpan diğer detaylardandır.⁷⁵

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), Türk vatandaşlarının kurduğu ve kuracakları tüm spor kuruluşlarını milletin güçlü ve iradeli tutulması açısından son derece önemsendiği ve bu kuruluşların devamını sağlamayı ve korumayı bir görev olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, tüm parti teşkilatlarının bu prensibi her zaman göz önünde bulundurması ve spor kuruluşlarıyla ilgilenmesi, her fırsatta desteklenmesi gerektiğini de belirtmiştir. Halkevleri, bu şekilde ülkenin aydın ve seçkin genç neslinin spor alanındaki değerli sevgi ve ilgilerini kendine çekmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda; Halkevleri, sporcuları da içine alacak şekilde açtı. Bu amaçla, Halkevlerinin teşkilat yapısı ve faaliyetleri hakkında temel prensiplerin belirlenmesi için çalışmalar yürütülmekteydi. Bu prensipler, Halkevleri Genel İdare Heyeti tarafından detaylı bir

şekilde açıklanırdı. Halkevleri, mevcut spor kulüplerine bina tahsis etmeye çalışırdı. Eğer bir Halkevi spor salonuna sahip değilse, o zaman özel idareler ve belediyeler aracılığıyla kiralık veya satılık bir bina sağlanırdı. Ayrıca, Parti İdare Heyeti her vilayetin yerel durumunu inceleyerek, kendi merkezi için en uygun çözümü belirlemek üzere bu konuyu Parti Genel Sekreterliği’ne bildirirdi. Tüm spor kuruluşlarının yerel bütçelerle idare edilmesi esas alınıyordu. Spor bütçelerini desteklemek için, Parti liderleri, belediyeler, özel idareler, etkili kişiler, dernekler ve kurumlar denetiminde rehberlik yapılıyordu. Ayrıca, maddi gücü olan kişilerin bağış yapmaları teşvik ediliyordu. İl Parti Teşkilatı, büyük şehirlerde stadyumlar ve diğer yerlerde saha işleriyle ilgileniyordu. Ayrıca spor seyahatlerinin düzenlenmesine yardım ediyor ve rehberlik ediyordu. Bölge birincilerine, Türkiye birincilerine ve Türkiye’de hakemlik görevi yapan kişilerden beğenilenlere maddi olarak uygun veya manevi değeri olan hediyeler verilirdi.⁷⁶ Spor yaparken yaralanan veya hastalanan sporcuların tedavisi için yerel hastaneler ve tesislerin yardımı sağlanmaya çalışılırdı. Bu sporculara düzenli ziyaretler gerçekleştirilirdi. Bazı durumlarda, kulüplere, parti üyelerinden “gönüllü doktor yardımı” sağlanarak destek olunmaya çalışılırdı.⁷⁷

Halkevlerinin yapmış olduğu çalışmalar CHP Genel Sekreterliği tarafından denetlenmektedir. Bu konu üzerinde Sekreterlik bir spor alanı oluşturulurken hangi hususlara dikkat edileceği hakkında detaylı talimatnameler yayınlamıştır. Talimatnameler bir spor alanı oluştururken, uygun bulunan alanın istimalı, alanın ufki olarak tesviyesi, içerisinde bulunacak sahaların çeşitliliği ve zemin çalışmalarının nasıl olacağı gibi konularda ciddi bilgiler içermektedirler.⁷⁸ Bu yöntemlerin tatbik edilmeye çalışılması, henüz kendini yeni inşa etmekte olan Halkevlerinin beden terbiyesi konusunda ne kadar titiz ve bilimsel çalıştığını bizlere göstermektedir. Halkevleri, milli sporları ve geleneksel dansları öne çıkararak, unutulmuş sporları canlandırmayı, mevcut olanları geliştirmeyi ve sınırlı çevrelerden çıkarıp geniş kitlelere yayarak milli bir

74 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

75 BCA, 490-1-0-0/1101-24-1, 12.03.1947.

76 C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s. 12. 46

77 Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatı, Ağustos 1931’den Kânunuevvel 1932’ye kadar, Tamim No:1686, Cilt: 1, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s. 3-4.

78 BCA, 490-0-0/1115-70-1, 07.02.1934.

boyuta taşımaya hedeflemiştir. Bu çaba sadece bedensel sağlığın güçlenmesine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda ahlaki değerlerin ve karakterin oluşumunda, vatan ve millet sevgisinin gelişiminde ve fedakârlık ile kahramanlık duygularının beslenmesinde yaratıcı bir rol oynamıştır.⁷⁹

3.5. Halkevleri İctimai Yardım Şubesi

Şubenin esas amacı halkevinin bulunduğu bölgedeki ihtiyaç sahiplerini, kimsesiz muhtaç kadınları, dermandan düşmüş ihtiyarları ve benzeri kimseleri koruma altına almaktır. Bu konular hakkında toplumda bir yardımlaşma hali ve toplum bilinci oluşturmakta şubenin amaçlarındandır. Memlekette bulunan tüm yardım kuruluşlarını semereli kılacak şekilde çalışmak ve farkındalık yaratmak şube için büyük önem taşımaktadır. Yeni bir ülkenin kurulduğu bu dönemde ulus olma kavramı üzerine fazlasıyla durulmuş, yardımlaşma ve sosyal paylaşımlar ile toplum bilinci inşa edilip halkın kaynaşması için sağlanmıştır. Bu şube ile çevredeki hayır kuruluşlarının gelişmesi hedeflenmiştir. İşsiz vatandaşların iş bulmasını kolaylaştırmak, yeni cumhuriyetin mihenk taşı olarak görülen çocukların sokaklardan uzak tutulmasını sağlamak, kişisel bakım ve temizlik alanlarında konferanslar verdirmek de bu şubenin topluma olan katkılarındandır.⁸⁰

Sağlık alanında etkin rol üstlenmek isteyen Halkevleri, merkez vilayetlerde kendi bünyesinde birer muayene açmayı ve bu hizmeti halka ücretsiz bir şekilde sunmayı hedeflemiştir. Bu muayenelerin araç gereçlerini Halkevinin kendisi karşılayacaktır. Burarlarda ise gönüllülük usulüyle başvuru yapan hekimler görev alacaktır. Bu hekimler Köycülük Şubesi'nin düzenlediği programlar dahilinde köylere sağlık hizmet götürecektir ve köylüleri muayene edecektir. Ayrıca maddi durumu yetersiz olan kimselere ücretsiz ilaç bağışi yapılacaktır. Bu faaliyetlerin hepsi belli bir düzen içerisinde gerçekleştirilecek ve her yılın sonunda istatistik cetvellerine kaydedilerek, Parti Genel Sekreterliği'ne gönderilecektir. Halkevleri bu hizmetlerin gerçekleştirilmesi için yardım kutuları ile yardım top-

layabilir ve diğer şubeler ile ortak çalışmalar yürütebilirdi.⁸¹

1935 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde Halkevlerinde çalışan doktor sayısı 600'e kadar ulaşmıştır. Bu şekilde kırsalda yaşayan vatandaşlar sağlık hizmetlerine erişim sağlamış ve ameliyat olmak üzere birçok sağlık imkanına ücretsiz sahip olmuşlardır. Öğrenciler ve kimsesiz çocuklar da bu şubenin dokunmayı başardığı insanlardan olmuşlardır. 1935 yılında Ankara Halkevi her gün 600 çocuğa bakmış ve bir yurt kurarak 65 talebeyi barındırmıştır. 22 talebeyi şefkat evine yerleştirmiş, 85 talebeyi beslemiş, 199 talebeye çamaşır sağlamış ve 261 talebenin memleketlerine dönebilmesi için yol masraflarını karşılamıştır. Bu süreçte Zonguldak 100, Gaziantep 212, İzmir 1435, Konya 316, Tokat 140, Silifke 80 talebeye yemek verebilmiştir. (Halkevi, 1935) Bu şube ile toplumda dayanışma ve biz olma bilinci arttırılmaya çalışılmıştır. İhtiyaç sahiplerinin sorunları bu şube ile çözülmeye çalışılmış ve ciddi başarılar elde edilmiştir. Merkez vilayetlerden, taşraya ciddi bir sağlık hizmeti ve bilgi akışı sağlanmıştır.

3.6. Halkevleri Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Bu şubenin amacı halkın okuryazarlık seviyesini arttırmak ve kültür seviyesini yükseltmektir. Bu amelleri yerine getirmek için çeşitli kurslar açmak ve halkın hizmetine sunmak hedeflenmiştir. Şubenin açmakla mükellef olduğu kursların bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Dikiş, nakış, arıcılık, elektrikçilik, itfaiyecilik, telgrafçılık, ev idaresi.⁸² Kursların içerikleri o bölgenin demografik yapısıyla bağlantılıydı. Bu şekilde bölge insanının alaylı olarak uğraştığı meslekler ve hobiler aynı zamanda bilimsel bir zemine oturacak bu sayede hem daha bilinçli bir üretim sağlanacak hem de halk sosyalleşecekti. Özellikle sosyal etkileşimi çok kısıtlı olan kadınlar için bu kurslar ciddi bir paylaşım merkezi haline gelecektir. Ev ekonomisi hakkında bilgi sahibi olan kadınlar topluma katma değer sunarak toplumun estetik bakışını ve insan gücü kaynaklarını şekillendirecektir.

79 C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s. 13

80 BCA, 490-1-0-0/1464-4-1, 04.09.1931.

81 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

82 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, , 1932.

Bu kursların açılması ve idare edilmesi şube'nin görevidir. Kurslar genellikle kısa süreli ve pragmatik olmaktadır. Kursları veren öğreticiler genelde gönüllülerden oluşmaktadır. Aksi durumda ise ücret karşılığı verilen eğitimler Halkevleri tarafından karşılanmaktadır. Yurttaşların pratik bilgiler elde etmesi ve ekonomik olarak kendilerine fayda sağlayabilecekleri el işi, süsleme gibi kursların açılması toplum için çok önemlidir. Çünkü bu kurslar kültürel hizmetlerin yanında sosyal görevlerde üstleniyordu. Şube genç kızların, işsiz delikanlıların iş bulmalarını kolaylaştırıp, meslek sahibi olan bireylerin gelir düzeylerini arttırmayı hedeflemiştir.⁸³ Ayrıca kurslarda çalışabilecek elemanları bulmak için bölgedeki iş ve işçi bulma kurumları ile ortak çalışmalar yürütülmüştür. Bu şekilde eğitilmiş bireylerin iş bulması kolaylaştırılmıştır.⁸⁴ Bu kol aynı zamanda mahkûmlar için ilkokul ve ortaokul kursları açmış, bu sayede bireylerin ıslah olduktan sonra topluma kazandırılması hedeflemiştir. Ayrıca bazı kurslarda öğretici olarak görev yapan aydınlar sayesinde halk ile aydınlar arasındaki kopukluk bir nebze olsa da giderilmeye çalışılmıştır.⁸⁵ 1935 yılına gelindiğinde Eminönü Halkevi, 4 ayda çeşitli hapisanelerde 1920 ders vermiştir. Ankara Halkevi 67 mahkûma okuma yazma öğretmiştir. Sinop Halkevi 105, Tekirdağ Halkevi 85, Yozgat Halkevi 175 mahkûma okuma yazma öğretmişlerdir. Bafra'nın 27, Denizli'nin 80, İnegöl ve Ordu Halkevlerinin kırkar kişilik hapisane dershanesi mevcuttur. Uşak Halkevi ise 200 kitaplık bir hapisane kütüphanesi oluşturmuştur. Aksaray Halkevi ise mahkûmlara okuma yazma öğretmenin dışında onlara bol bol kalem defter vererek, mahkûmların boş zamanlarını yazıp çizerek geçirmesini hedeflemiştir.⁸⁶

3.7. Halkevleri Kütüphane ve Yayın Şubesi

Bir halkevinin açılabilmesi için kütüphane şarttır. Kütüphanesi veya kitaplığı olmayan bir Halkevi düşünülemezdir. Bu husus "1940 Talimatnamesinde" şu şekilde dile getirilmiştir:

"Kütüphaneler halk bilgisinin ilerlemesini okuma odası Halkevinde başlıca amillerdir.; bu sebeple her Halkevinin bulunduğu yerde bir kütüphane bir okuma odası bulunmak halkevinin ilk şartlarından sayılır ve kendi binası müsait oldukça burada bir kütüphane, bir okuma odası ayrılır. Binası müsait olmıyan: veya mevcudu ve tesisatı kâfi gelmiyen yerlerde bir kitap dolabı veya rafı olsun bulundurulur."

Halkevlerine girebilecek kitaplar halkın kültürlenmesini sağlayacak, milli duyguları körükleyecek ve Cumhuriyet ideolojilerini destekleyecek kitaplar olmalıydı. Bu kitaplar TDK ve TTK gibi kurumlardan ve halkın bağışlarından temin ediliyordu. Bağış yoluyla gelen kitapların denetimini ise Kütüphane ve Yayın Komitesi yapmaktaydı. 90. Maddede bulunan hususları karşılamayan kitaplar ise Genel Sekreterliğe iade edilirdi.⁸⁷ 1934 yılında Erzincan Halkevi ile CHF Kâti biumumiliği arasında geçen yazışma bize kütüphanelerde bulunması gerekli görülen kitaplar hakkında bazı bilgiler veriyor. Bu eserlerden bazıları: "Dîvânu Lugâti't-Türk, Büyük Türk Lûgati, Türk İstiklâl Mücadeleleri, Tarihçesi Teşkilâtı Maarif, Düveli İslâmiye Tarihi" gibi kitaplardır.⁸⁸

1938 yılında CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın, Halkevleri Başkanlığına gönderdiği telgrafta bu şubenin bilhassa diğerlerinden daha fazla ehemmiyet taşıdığı ve partinin, Halkevlerine kitap yardımıyla bulunacağı dile getirilmiştir. Fakat burada Şükrü Kaya'nın altını özellikle çizdiği husus, kitapların Atatürk inkılâbı doğrultusunda seçilmesi ve dini hurafeler bulundurmayan, cinayet ve intihar gibi konuları içerik edinmeyen kitapların seçilmesidir. Çünkü halkın dünyaya açılan penceresi bu kitaplardır. İnkılâpların henüz yerleşmekte olduğu bir toplumun Cumhuriyet ideolojisinden uzaklaşmaması gerekmektedir.⁸⁹

83 Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatı, Tamim No:27, Cilt: 1, s. 26-27

84 BCA, 490-1-0-0/9-49-14, 29.11.1949.

85 Elif Aktaş ve Yavuz Özdemir, Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 15/2, (2012), s. 197-198.

86 Ankara Halkevleri 1932-1935, (Ankara : T.B.M.M Kütüphanesi, 1935), Yer 74-2111, s. 4-131.

87 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

88 BCA, 490-1-0-0/2-9-8, 29.04.1934.

89 BCA, 490-1-0-0 /4-19-19, 03.12.1938.

Bu şubenin en önemli kazanımlarından biriside okuma odalarıdır. Bu odalar İdare Heyetlerinin belirlediği zamanlarda açık olacaklardır. Bu odalar Halkevinin bulunduğu binadan bağımsız olarak yakın köylerde de açılabilirdi. Yeni alfabenin halk nezdinde hızlı bir şekilde kabul edilmesi ve öğretilmesi bu şube için mühim bir mevzuuydu. Bu yönden şube oldukça başarılı olmuştur. Seçilen kitaplar hem okuma kültürünü geliştirmek hem de günlük hayatta pratik olarak kullanılacak teknik bilgiler içermektedir. Bu şekilde halk hem maddi hem manevi kazanımlar elde edebilmektedir. Şube kitap sergileri düzenler ve Halkevlerinin basım işleriyle ilgilenirdi. Kütüphane ve Yayın Şubesi kısa zamanda büyük kazanımlar elde etmiş ve Anadolu'da ciddi bir okuma seferberliği başlatmıştır. Bu şube zamanla yayın bakımından ciddi rakamlara ulaşmıştır. 1933 yılında şubenin üye sayısı 149.949 iken 1940 yılında 1.719.292 olmuştur.

3.8. Halkevleri Köycülük Şubesi

Bu şube ile köyler ile şehirlerarasındaki eğitim ve kültür farkının açılması engellenmek istenmiştir. Ekonomik gücünün büyük bir kısmını tarımdan alan Türkiye için köyler önemli bir meseledir. Şube köylüleri kültürel olarak geliştirmek, okuryazarlığı arttırmak ve ziraat bilgileri vererek çağın koşullarına adapte etmeyi hedeflemektedir. Bu şube Dershane Kurslar Şubesi ve Yardım Şubesi ile ortak çalışmalar yürütür, köy ziyaretleri düzenler ve köylü halkın ne gibi eksikleri olduğunu analiz eder bu konuda çözümler üretmeye çalışırdı.⁹⁰ Şube birçok meslek dalından insanları köy gezileriyle köye götürür ve burada köy halkının yararına teknik bilgiler veririr, zaman zaman köy sakinleri için şenlik ve moral geceleri düzenlerdi. 1943 yılında Emet Halkevi, 23 Nisan kutlamaları dolayısıyla 15 köye ziyaret düzenlemiş, buralarda nutuklar ve konferanslarla halkı bilgilendirmiştir. Şube'nin üyesi doktorlar köylüleri muayene etmiş ve çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ziraat muallimleri de gerekli tavsiyelerde bulunmuş ve tarlaları gezmişlerdir.⁹¹

Bu şekilde şubenin üzerine düşen vazifeleri yerine getirmeye çalıştığını açık bir şekilde görebiliyoruz. Bu şube gidilen köylerin tarihini, adetlerini ve yaşama şekillerini, köyde bulunan hayvan türlerini de incelemektedir. Bazı köyler kardeş köy, örnek köy olarak seçilmiştir. Bu şekilde farklı iki köy arasında yardımlaşma ve kültür akışı sağlanmıştır. Bu Şubenin taşra için önemi çok büyüktür okuma yazma oranları bu şube ile yukarı doğru bir ivme kazanmıştır. Köylü ile devlet arasında bir köprü olan bu şube Türkiye için ciddi kazanımlar elde etmiştir.

3.9. Halkevleri Müze Grubu

Bu grup, Halkevinin mıntikasında bulunan tarihi eserlerin, yapıların durumlarını takip etmekle görevlidir. Eserlerin korunması ve eserler hakkında sorun varsa bu sorunları resmî makamlara ve cemiyetlere bildirilmesi yine grubun sorumluluğundadır. Halkevinin bulunduğu yerdeki resmî müzelerin ve abidelerin zenginleştirilmesi ve bu abidelerin fotoğraflanması yine bu grubun çalışma amaçlarından bazıları olacaktır. Anadolu'nun zengin kültürel mirası tüm dünya tarafından kabul görmüş bir gerçekliktir. Bu yüzden henüz keşfedilmeyen veya aile mirası olarak nesilden nesle aktarılan: tüfek, kilim, süs eşyaları, sikkeler, eski kılıçlar, yazmalar gibi tarihi zenginlikler maddi imkânlar el veriyorsa satın alınarak müzelere kazandırılacaktır. Bu şekilde Anadolu halkı geçmişini yakından tanıyacak ve toplumsal bir etkileşim meydana gelecektir.⁹²

3.10. Halkevleri Sergiler Grubu

Sergi grubu kendi içinde iki kola ayrılmıştır. Bunlar güzel sanatlar ve sergi kısmı, milli mamûlat ve mahsulâtıdır. Bu iki kolun görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

3.10.1. Sergi Kısmı

Memleketin çeşitli yörelerinden gönderilen milli mamûlat ve mahsulâtı teşhir eder ve bilgi akışını sağlar. "Alım ve satıma şube namına filen vasıta olma-

90 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

91 BCA, 490-1-0-0/23-118-14, 28.04.1943

92 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

makla beraber mal sahiplerinin adresleriyle malların satış şartlarını muhite tanıtır." Milli tasarruf şubelerinin bulunduğu yerlerde ise eğer cemiyetler bu işlerle kendileri hemhâl oluyorsa, Sergi Şubesi bu cemiyet ve şubelere yardım edecektir.⁹³

Bu şubenin çalışmalarından bir tanesine örnek verecek olursak, İzmir Halkevinin 1937 Cumhuriyet Bayramı'nda açmış olduğu "Eski ve yeni Türk elemekleri" Sergisi, şubenin amacını açıkça bizlere göstermektedir. Bu sergide her türlü Türk elişleri ve sanat eserleri, nenelerden ve dedelerden kalma eski eserler sergilenmiştir. Sergide ciddi bir satış olmasa da sergi ciddi bir ses getirmiştir. Bu konu üzerine CHP Halkevlerine ciddi teşviklerde bulunmuş ve bu faaliyetlerin diğer evlerde de yayılması için girişimlerde bulunmuştur.⁹⁴

3.10.2. Güzel Sanatlar Kısmı

Güzel sanatlar şubesi Halkevinin bulunduğu mntıkada bulunan heykeltıraşların, hattatların, ressamların, mimarların ve tüm sanatkârların tespitini sağlar ve iletişime geçerdi. Bu sanatkârlardan Halkevlerinde teşhir edilebilecek eserler temin edilerek Halkevi bünyesi kazandırılırdı. Ayrıca şube memleketin kahvehanelerinde, gazinolarında ve halkın etkileşime geçtiği mekânlarda sanat eserlerinin kullanılması ve halkın milli bedîî zevkinin yükseltilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Şube, Batı müziğinin Türk halkı tarafından öğrenilmesine ve Batı tekniklerini kullanarak Türk müziğinin gelişmesine de katkılar sunmuştur. Bu şube genç vatandaşları güzel sanatlara teşvik ederek, ilgililer için çeşitli kurslar açmıştır.⁹⁵

1938 yılında CHP'nin teşvikiyle Türk Ressamlar, Türkiye'yi gezerek Trabzon, Rize, Konya, Antalya, İzmir gibi şehirleri resmetmişlerdir. Gezi sonucunda ortaya çıkan eserler bir jüri tarafından değerlendirilmiştir. Bu yöntem ile ressamlar yeni eserler ortaya koyacak ve seçilen eserler parti tarafından satın alın-

caktır. Yapılan ilk gezide 96 adet eser parti tarafından satın alınmış ve müzelere kazandırılmıştır.⁹⁶

1939-1944 yılları arasında gerçekleşen bu gezelerde amaç, sanatçıların Anadolu ve Anadolu insanıyla buluşmasını sağlamak, sanatı milli benlik çerçevesinde genişletmek ve yurt güzelliklerini benimsetmektir.⁹⁷

Sonuç

Halkevleri hem halk terbiyesi sağlama hem de devlet ile halk arasında bir köprü oluşturma misyonunu üstlenmiştir. Bu kurum bünyesinde örgütlenen dokuz şube, geniş kapsamlı eğitim ve bilimsel çalışmalar yürütmüştür. Bu hedef doğrultusunda, Halkevleri, halkı gerekli bilgilerle donatarak bu amaca ulaşmayı hedeflemiştir. Farklı alanlarda faaliyet gösteren kollar aracılığıyla halka ulaşan Halkevleri, dil, tarih ve edebiyat gibi konularda Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi kuruluşların faaliyetlerini halka aktararak çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Bu sayede, Halkevleri, eğitim ve kültür alanında geniş kapsamlı faaliyetler yürüterek halkın bilgi düzeyini artırmış ve ülkenin modernleşme sürecine katkı sağlamıştır. Güzel Sanatlar Şubesi, geleneksel ve modern sanatları destekleyerek kültürel bir zenginliğin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Temsil Şubesi ise piyes ve oyunlar aracılığıyla devrimlerin halk tarafından benimsenmesine yardımcı olmuştur. Spor Şubesi, sağlıklı nesillerin yetişmesine ve toplumun kaynaşmasına katkıda bulunmuştur. Sosyal Yardım Şubesi, ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatırken, Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, günlük yaşamda pratik bilgiler sunarak halkın bilgi düzeyini artırmıştır. Kütüphane ve Yayın Şubesi, okuma alışkanlığını teşvik ederken, Köycülük Şubesi, kent ve köy arasında köprü vazifesi görmüş ve temel sıhhi bilgilerin köylere yayılmasına destek olmuştur. Tarih ve Müze Şubesi ise milli ve yerel tarih çalışmalarını yürüterek Türk Tarih Kurumu'na önemli katkılarda bulunmuştur.

93 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

94 BCA, 490-1-0-0/4-18-1, 01.07.1938.

95 Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

96 Son Posta Gazetesi, (28 Temmuz 1938), s. 11.

97 Seda Bayındır, Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), s. 533-534.

Halkevleri şubeleri, bilgi ve kültür aktarımının yanı sıra halkın modernleşme sürecinde aktif bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, Halkevlerinin sağladığı eğitim ve kültürel hizmetlerin yanı sıra, sunduğu sosyal yardımlar ve spor faaliyetleriyle de toplumsal kalkınmaya katkı sağladığı görülmektedir. Halkevlerinin çeşitli şubeleri aracılığıyla gerçekleştirdiği çalışmalar, Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamış ve halkın bilgi düzeyini artırmıştır. Bu çalışmaların sonucunda hem bireylerin hem de toplumun genel refah düzeyinde belirgin bir iyileşme gözlemlenmiştir. Halkevleri, yeni kurulan Cumhuriyet için ciddi kazanımlar elde etmiş bir kurum olmuştur. Atatürk ilke ve inkılaplarını halk nezdinde pratiğe dökmüş ve birçok alanda çalışmalar yapmıştır. Halkevleri yapmış olduğu bu çalışmalar ile birçok hedefini gerçekleştirmeyi başarmıştır. Halkı modernize ederek muasır medeniyetler seviyesine taşımak konusunda önemli bir rol üstlenen bu evler 1950 yılında, Türkiye genelinde 478 şubeye ulaşmıştır. Halkevlerinin ilk dönem çalışmaları, 1951 yılında Demokrat Parti tarafından verilen ve 8 Ağustos 1951'de yürürlüğe giren Halkevlerinin kapatılmasını öngören yasa tasarısıyla sona ermiştir. 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 5830 sayılı kanun ile Türkiye genelindeki bütün halkevleri kapatılmıştır. Halkevlerinin tüm varlıkları ise hazineye devredilmiştir. Ancak, maalesef Halkevlerine ait taşınır malların, özellikle kütüphane, arşiv, belge, fotoğraf gibi önemli materyallerin korunması için gerekli önlemler alınmamıştır. Bu nedenle, bu büyük kültürel miras, adeta savrulmuş ve yok olmuştur.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

- BCA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı)
BCA. 490-1-0-0/4-18-1.
BCA. 490-1-0-0/1464-4-1.
BCA, 490-1-0-0 /13-68-4.
BCA, 490-1-0-0/14-73-5.
BCA. 490-1-0-0/2-9-3.
BCA. 490-1-0-0/3-12-47.
BCA. (29.04.1934.). 490-1-0-0/2-9-8.
BCA. (07.02.1934). 490-0-0/1115-70-1.
BCA. (28.04.1943). 490-1-0-0/23-118-14.
BCA. (29.11.1949). 490-1-0-0/9-49-14.

- BCA. 490.01/1653.751.02.
BCA. 490-1-0-0/3-12-47.
BCA. 490.01/97.379.01.
BCA. 490-1-0-0/4-18-1.
BCA. 490-1-0-0/ 3-11-2.
BCA. 490.01/05.25.03.
BCA. 490-1-0-0 /4-19-19.
BCA. 490-1-0-0/1101-24-1.

2. Resmi Yayınlar

- CHP. Halkevleri ve Halkodalarının Çalışmaları, (1942).
CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, (1940).
CHP Halkodaları Talimatnamesi, Ulus Basımevi, (1939).
Cumhuriyet Halk Fırkası “ Halkevleri Talimatnamesi, (1932).
Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatı, Tamim No:27, Cilt: 1, s. 26-27.
Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatı, Ağustos 1931'den Kânunuevvel 1932'ye kadar, Tamim No:1686, Cilt: 1, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s. 3-4.
Halkevi Ankara Halkevleri 1932-1935, T.B.M.M Kütüphanesi, Ankara : 1935.
Halkevleri 1932-1935, Ankara : Yer: 74-2111.

3. Süreli Yayınlar

- Cumhuriyet
Son Posta
T.C Resmî Gazete
Vakit

4. Kitaplar

- Akçura, Yusuf. Türk Yılı, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009.
Atatürk, Mustafa Kemal. Nutuk II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1927.
Baydar, Mustafa. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, İstanbul: Menteş Kitabevi, 1968.
Bayındır, Seda. Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.
Berkes, Niyazi. Unutulan Yıllar, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
CHP 18. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları. Ankara: Ulus Basımevi, 1950.
Çeçen, Anıl. Atatürk'ün Kültür Kurumu, Halkevleri, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.
Ertunç, Cemil. Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünyü-Bugünü, İstanbul: Pınar Yayınları, 2005.

- Georgeon, François. Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Gökalp, Ziya. Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir? Atatürk Devri Fikir Hayatı: düz. Kaplan Mehmet, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Gurallar Yeşilkaya, Neşe. Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Gurallar Yeşilkaya, Neşe. Kemalizm/Atatürkçülük Modernleşme, Devlet ve Demokrasi Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2001.
- Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası. Ankara: Halkevleri Genel Merkezi Yayınları 1971.
- İğdemir, Uluğ. Halkevleri ve Halkodaları Aylık Ansiklopedi, Cilt 1, İstanbul, 1945.
- Karpat, Kemal Haşim. Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Kaya, Yahya Kemal. İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Sermayesi İşletmesi Yayını, 1984.
- Sarınay, Yusuf. Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004.
- Sertoğlu, Mithat. Mufassal Osmanlı Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Şimşek, Sefa. Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Toksoy, Nurcan. Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri, Ankara: Orion Kitabevi, 2007.
- Tunçay, Mete. Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Ankara: Yurt Yayınları, 1981.
- Turan, Şerafettin. Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938), Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.
- Üstel, Füsun. İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931, İstanbul : İletişim Yayınevi, 1997.
- Vaner, Semih. Unutkan Tarih, Sovyet Sonrası Türk Dilli Alan , İstanbul: Metis Yayınları, 1997.
- Varlık, Bülent. Ülkü: Halkevleri Mecmuası, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Kemalizm, düz. Bora Tanıl, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Yüksekliman, Nihan. Parti Devlet Bütünleşmesi, İstanbul: Gelenek Yayınevi, 2002.
- Zürcher, E. Jan. Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Çelen, Mehmet Kaan. “1909 Kanun-ı Esasi Tadilatı”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2/4, (2012), 130-132.
- Erdal, İbrahim. “Türk Tarih Tezi Açısından Halkevlerinin Türk Dili ve Kültürü Üzerine Faaliyetleri; Yozgat Halkevi Örneği”, Folklor/Edebiyat, 20/78, (2014), 53-56.
- Georgeon, François. “Les Foyers tures à l’epoque Kemaliste (1923-1931)”, Turcica, (1982), 168-215.
- “Halkevleri Postası-Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları”, Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, 12/97, (1941), 70-90.
- Karadağ, Nurhan. “1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları”, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 8/8, (1988), 1064-1080.
- Karaömerlioğlu, M. Asım. “The People’s Houses and the Cult of the Peasant in Turkey”. Middle Eastern Studies, 34/4, (1998), 67-91.
- Karpat, Kemal H. “The people Houses in Turkey Establishment and Growth”, The Middle East Journal, 1/2 (1963), 58-75.
- Kemal H. Karpat, “The impact of the people’s houses on the Development of Communication in Turkey”, Die Welt des Islams, 1/4 (1974), 69-84.
- Kaştan, Yüksel. “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/1, (2006), 1- 74.
- Kodal, Tahir. “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalı Enstitüsü, 0/52, (2014), 308-310.
- Savaşır, Vildan Aşir. “Halkevlerine Doğru”, Halkoyu, 1/9 (1977), 20-28.
- Tuğluoğlu, Fatih. “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri” Erdem, 15/42, (2005), 101-118.
- Tunalı, Sancar. “Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları 1932-1950”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15/2, (2013), 65-70.
- Uzun, Turgay. “Osmanlı Devletinde Milliyetçilik hareketleri”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 4/4, (2000), 257-275.
- Ültanır Emel- Ültanır Gürcan. “Estonya, İngiltere ve Türkiye’de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1/1, 2005, 9-20.
- Ünal, Kemal. “Halkevleri ‘nin İdaresinde ve Çalışmasında Bazı Yeni Esaslar”, Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, 16/ 89, (1940), 887-905.

5. Makaleler

- Aktaş, Elif ve Özdemir, Yavuz. “Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 5/2, (2012), 197-198.
- Akyüz, Kenan. “Türk Ocakları”, Belleten, 50/196, (1986), 201-206.

6. Tezler

- Ervin, Murat. Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.